

GRAFIKAI SZEMLE

HAVI FOLYÓIRAT A GRAFIKAI IPARÁGAK SZÁMÁRA

Könyvnyomdák Budapesten.

- I. kerület (Vár).**
M. kir. Államnyomda
 Nándor-tér 1.
M. kir. tud. Egyetemi ny.
 Iskola-tér 3.
- II. kerület (Viziváros).**
Bagó M. és Fia
 Ponty-utca 4.
Goldberger Ignác
 Fő-utca 23.
Heisler Jaroslav
 Várkert-rakpart 1.
Hauszky József
 Bomba-tér 4.
Keller Dániel
 Attila-utca 63.
Müller K. (Münster K.)
 Albrecht-út 3—5.
Wesselényi Géza
 Zsigmond-utca 11.
- III. kerület (Ó-Buda).**
Bartalits Imre
 Remete-hegy.
Bichler I.
 Kiskorona-utca 15.
Wimmer Márton
 Serfőző-utca 10.
- IV. kerület (Belváros).**
Barcza József
 Váci-utca 66.
Buschmann Ferenc
 Koronaherczeg-utca 8.
Franklin-Társulat magy.
 irod. int. és könyvny.
 Egyetem-utca 4. és
 Vármege-utca 11—13.
Gozlier Gyula
 Aranykéz-utca 1.
Hunyadi Mátyás ny.
 Zöldfa-utca 43.
Langer Ede és Fia
 Zsibárus-utca 1.
Luszt Sándor
 Váci-utca 44.
M. kir. posta- és táv. ny.
 Főposta-épület.
Mercur kő- és könyvny.
 Királyi Pál-utca 9.
Nagy Sándor
 Papnövelde-utca 8.
Id. Poldini Ede és Társa
 Irányi-utca 1.
Quitner József
 Károly-körút, központi
 városház.
Róth József
 Ujvilág-utca 6.
Singer Lipót
 Károly-körút 24.
Sűz Dávid
 Fővám-tér 5.
Székesfővárosi házi ny.
 Központi városház.
Uilmann József
 Régi posta-utca 4.
Varga Endre és Neje
 Váci-utca 81.
- V. kerület (Lipótváros).**
Várnai Fülöp
 Régi posta-utca 3.
Victoria-nyomda
 Váci-utca 37.
Wodianer F. és Fiai
 Sarkantyús-utca 3.
- VI. ker. (Terézváros).**
Baross-nyomda
 Uj-utca 6.
Beer E. és Társa
 Aradi-utca 8.
Berkovits János
 Teréz-körút 40—42.
Bróza Ottó
 Váci-körút 17.
Ehrnstein Mór
 Laudon-utca 4.
Engel S. Zsigmond
 Vörösmarty-utca 56.
Európa, irod. és ny. r.-t.
 Ó-utca 12.
Fővárosi nyomda stb. r.-t.
 Podmaniczky-utca 39.
Friedl és Krakauer
 Dalszínház-utca 10.
Friedmann Á.
 Gyár-utca 54.
Fuchs Samu és Társa
 Podmaniczky-utca 27.
Gergely Miksa
 Váci-körút 19.
Glücksellig M.
 Hunyady-tér 7.
Goldschmidt Lipót
 Révay-utca 6.
Gross és Grünhut
 Gyár-utca 32.
Herrman Ignác
 Szercezen-utca 20.
Hornvánszky Viktor
 cs. és kir. udv. könyvny.
 Aradi-utca 14.
Kápolnai Adolf
 Teréz-körút 5.
Kassino Jakab
 Király-utca 26.
Kaufmann és Vojtitz
 Vörösmarty-utca 52.
Korvin Testvérek
 Révay-utca 14.
Kunoss Vilmos és Fia
 Teréz-körút 38.
Löbl Dávid és Fia
 Andrásy-út 19. és
 Nagymező-utca 26.
Minerva ny. (tul. Gansl Zs.)
 Szercezen-utca 7/9.
M. á. v. menetjegy-ny.
 Csengery-utca 33.
Markovits és Garai
 Lázár-utca 13.
Muskát Béla
 Teréz-körút 27.
Neumayer Ede
 Próféta-utca 7.
Orsz. közp. kőza. ny. r.-t.
 Váci-körút 61.
Pollacsek Mór
 Dávid-utca 5.
Poporai Román nyomd.
 Vörösmarty-utca 60/a.
Posner K. Lajos és Fia
 Csengery-utca 31.
Radó Izor
 Szercezen-utca 13.
- VII. (Erzsébetváros).**
Ádám Herman
 Dohány-utca 1.
Árpád kő- és könyvny.
 Valero-utca 9.
Athenaeum ir. ny. r.-t.
 Kerepesi-út 54.
Bárd J.
 Miksa-utca 17.
Biró Albert
 Klauzál-utca 35.
Deutsch József
 Károly-körút 7.
Elek Lipót
 Kertész-utca 37.
Erzsébetvárosi könyvny.
 Dohány-utca 29.
Galitzenstein H.
 Dohány-utca 68.
Garai Mór
 Károly-körút 3.
Gelléri és Székely
 Kerepesi-út 30.
Gonda és Társa
 Akácfa-utca 50.
Grünwald Ödön
 Wesselényi-utca 4.
Hedvig S.
 Dohány-utca 12.
Kellner Gerson
 Csányi-utca 13.
Krammer Lipót
 Csömöri-út 28.
Löbl Mór
 Király-utca 27.
Löblovitz Zsigmond
 Csömöri-út 38.
Nagel István
 Vörösmarty-utca 17.
Neuwald Illés
 Dohány-utca 44.
Pannonia-nyomda
 Rombach-utca 8.
Propper Leó
 Erzséhet-körút 35.
Reich Ármin
 Dohány-utca 84.
Roth és Krausz
 Kertész-utca 23.
Rubin Izidor
 Király-utca 15.
- VIII. ker. (Józsefváros).**
Anglo-nyomda
 Baross-utca 47.
Budapesti Hírlap nyomd.
 Röck Szilárd-utca 4.
Corvin-nyomda
 Baross-utca 4.
Özv. Fried Ignáczné
 József-utca 14.
Fritz Ármin
 József-körút 9.
Hell I. Ede
 Luther-utca 4.
Klein Vilmos
 Kerepesi-út 73.
Kohn Simon
 József-körút 10.
Kossuth Lajos-nyomda
 Ujvársztrét 5.
Othton-nyomda
 Mária-utca 42.
Pázmáneum-nyomda
 Mária-utca 11.
Réval és Salamon
 Üllői-út 18.
Rózsa Kálmán és Neje
 Szentkirályi utca 30.
Schulcz Adolf
 Baross-utca 81.
Stephaneum ny.
 Szentkirályi-utca 28a.
Szent Anna-nyomda
 Baross-utca 66—68.
Szent László-nyomda
 Röck Szilárd-utca 28.
Wagner Ferenc
 Futó-utca 44.
Weissenberg Ármin
 József-körút 16.
- IX. ker. (Ferencváros).**
Engelmann Mór
 Vámház-körút 15.
Harsány Emil
 Lónyay-utca 7.
Műszaki ir. és ny. r. t.
 Soroksári-utca 5.
Pátria-nyomda r.-t.
 Üllői-út 25.
- X. kerület (Kőbánya).**
Első kőbányai könyvny.
 Jászberényi-út 1.
Lőrinczi F.
 Maglódi-út (Oyújtó-fogház).
Merendiák Károly
 Liget-tér 4.

Könyvnyomdák a vidéken.

- Abauj-Szántó**
Baksy Barna.
- Abauj-Szepesi**
Tóth István.
- Abrudbánya**
Róth Ferencz.
- Ada**
Berger L.
- Alsó-Kubin**
Trnkóczy József.
- Alsó-Lendva**
Balkányi Ernő.
- Apatin**
Gasz Mátyás.
Szavadill József.
- Arad**
Aradi nyomda-részvénytársaság.
Bloch H.
Első aradi amerikai gyorsajtó-nyomda (tul.: Kerpich Zsigmond).
Gör. kel. egyházmegyei ny. Gyulai István.
Muskát Miksa.
Tribuna Poporului r.-t. nyomdája.
Réthy Lipót és Fia.
- Aranyos-Maróth**
Dóczi-nyomda (tulajd.: Némédi László).
- Aszód**
Magyar kir. javító-intézet nyomdája.
- Bács-Almás**
Vogl M.
- Bács-Kula**
Berkovits Márk.
- Bács-Topolya**
Wilhelm Miksa.
- Baja**
Kazal J.
Kollár Agoston.
Nánay Lajos.
Rajkovich Károly.
- Balassa-Gyarmat**
Balassagyarmati könyvnyomda r. t. (v. b.)
Halyák István.
Darvai Armin.
Wertheimer Zsigmond.
- Balászfalva**
Gör. kath. püspöki nyomda.
- Bánffy-Hunyad**
Ábrahám Mór.
- Barcs**
Skribanek N.
- Bártfa**
Blayer M.
- Battonya**
Ruber István.
- Békés**
Báró Drechsel Géza.
- Békés-Csaba**
Corvina-ny. (Szihelszky J.)
Lepage Lajos
Pováza ny. testvérek.
- Belényes**
Süssmann Lázár.
- Beregszász**
Haladás-könyvnyomda (tul.: Juhász Piroska).
Engel Jenő.
- Besztercze**
Baciu A.
Botschar Tivadar.
Csallner Károly.
- Besztercebánya**
Hungaria-ny. (tul. Sonnenfeld Mór).
Machold F.
- Bicske**
Lederer Hermann.
- Bonyhád**
Raubitschek Izor.
- Brassó**
Brassói Lapok nyomdája (tul.: Trattner H. és tsai).
Ciurcu és társa.
Gáborny és Társa.
Gött János Fia.
Herz és Társa.
Muresianu Aurél.
- Brezsnóbánya**
Kreisler J.
- Budafoke** (Promontor)
Leopold és Klein.
- Buziás**
Ulmann F.
- Csacza**
Braun Rezső.
- Csákova**
Orádi Péter.
- Csáktornya**
Fischel Fülöp.
- Cservenka**
Heincz Lajos.
Welker Ádám.
- Csikszereda**
Ogyörgyjakab Márton
utóda: Dreznánd Viktor.
Szvoboda József.
- Csongrád**
Tiszavidék nyomdája (tulajd.: Silber Jánosné).
Weisz Márk.
- Csorna**
Kokas és Neumann.
- Csurgó**
Vágó Gyula.
- Czepléd**
Nagy Elek
Sebők Béla.
- Dárda.**
Frank Béla.
- Debreczen**
Adler Józsefné.
Csokonai nyomda-rt.
Drobschart és Popovits.
Hoffmann és Kronovitz.
Horovitz Zsigmond.
Hungaria-nyomda.
László Albert.
Pongrácz Géza.
Városi nyomda.
- Deés**
Bernát Nándor.
Demeter és Kiss.
Goldstein Jakab.
- Detta**
Heldenwanger és Ulmann.
- Déva**
Hirsch Adolf.
Kroll Gyula.
- Deveser**
Rosenberg Zsigmond.
- Dicső-Szent-Márton**
Hirsch Mór.
- Ditró**
Ditró és Szárhegy közseg-gek nyomdája.
- Dombovár**
Dombovári könyvnyomda (tulajd.: Bruck Sándor).
- Dunaöldvár**
Somló Manó.
- Duna-Szerdahely**
Adler Netti.
Goldstein Józsu.
- Eger**
Baross-nyomda (tulajd.: Paunz S.).
Egri könyvny. részv.-társ.
Erseki lyceumi nyomda.
Lőw Sámuel.
- Enying**
Poltzer Jenő.
- Eperjes**
Kósch Árpád.
Pannonia-ny. (tul.: Kahn M.)
- Érsekujvár**
Kohn Samu.
Winter Zsigmond.
- Ér-Mihályfalva**
Beck Adolf.
- Erzsébetfalva**
Mártonfi L.
- Erzsébetváros**
Kotzauer D.
- Esztergom**
Buzárovits Gusztáv.
Hunniar-nyomda (tul.: Oerenday József).
Lászky János.
Tábor Adolf.
- Fehértemplom**
Kuhn Péter.
Wunder J.
- Felső-Eőr**
Schodisch Lajos.
- Felső-Vissó**
Schiffmann H.
- Fertő-Nezsider**
Horváth B.
- Fiume**
Battara P.
Chiuzre & Co.
Jerouscheg G.
Mohovich Emidio
Unio könyvnyomdai műintézet (tulajdonos: Hegyi Jenő).
- Fogarás**
Trierfeld Lipót.
- Galánta**
Első galánthai könyvny. (tul.: Neufeld Soma).
- Galgóc**
Szold Jakab.
Sternier Adolf.
- Gálszécs**
Berkovits R.
- Göddöllő**
Schultz József.
- Gyergyó-Szent-Miklós**
Létz János és Társa.
- Gyoma**
Kner Izidor.
- Gyöngyös**
Herzog Á. E.
Hevesmegyei. Lapok ny.
Sima Dávid.
- Gyöngy**
Engel József.
- Győr**
Fischer István és F. utóda
Nitsmann József.
Gróf Gyula és társa.
Ogyörgyházmegyei könyvnyomda.
Heckenast Ogyörgy.
Láng Jenő.
Pannonia-könyvnyomda.
- Győr-Sziget**
Gross G. és társa.
- Gyula**
Corvina-nyomda.
Dobay János.
- Gyulafehérvár**
Schäser Ferencz
Püspöki lyc. nyomda (hérlő: Papp Ogyörgy).
Voltz B.
- Hajdú-Böszörmény**
Szabó Ferenczné.
- Hajdú-Dorog**
Grünfeld Mózés
- Hajdú-Nánás**
Bartha Imre.
- Hajdú-Szoboszló**
Plón Gyula.
- Halas**
Práger Ferencz.
- Halmi**
Friedmann Herik.
- Hátzeg**
Ideál-könyvnyomda.
- Hatvan**
Hoffmann M. L.
- Hódmező-Vásárhely**
Hódmezővásárhelyi nyomda és kiadó r.-t.
Lévai Fülöp.
Vásárhelyi Híradó ny.
Vásárhely és Vidéke ny.
- Holics**
Mal vany József.
- Homonna**
Waller H. és Társa.
- Huszt**
Grünwald Jakab.
Mermelstein Fülöp.
- Igló**
Schmidt József.
Tátra-könyvnyomda (tul.: Stein Ignác).
- Ipolyság**
Kanyó Antal utóda.
Neumann Jakab.
- Jászberény**
Brinauer Adolf és Társa.
Kubicza János.
- Kalocsa**
Jurcsó Antal.
Werner Ferencz.
- Kaposvár**
Gerő Zsigmond.
Hagelmann Károly.
Özv. Jancsovics Gyuláné.
Kéthelyi Miksa és Társa.
- Kapuvár**
Buxbaum József.
- Karánsebes**
Karánsebesi gör. kel. rom. egyházmegye nyomdája.
Fleissig Lipót.
- Karczag**
Szödi S.
- Kassa**
Breitner Soma.
Koczányi Béla.
László Béla.
Lukács Gusztáv.
Vitéz Adolf.
Werfer Károly.
- Kecskemét**
Első Kecskeméti Hirlapkiadó és Nyomda-Részvénytársaság.
Pestmegyei Hirlap.
Steiner Mihály.
Sziládi László.
Szappanos István.
Tóth László (tulajd.: Fekete Mihály).
- Késmárk**
D. Altmann Dávid.
Sauter Pál.
- Keszthely**
Farkas János.
Nádat Ignác.
Sujánszky József.
- Kézdi-Vásárhely**
Ifj. Jancsó Mózés.
- Király-Helmecz**
Klein József.
- Kisbér**
Haftl Kálmán.
- Kis-Czell**
Menyhárt Julia és fia.
- Kis-Jenő**
Gallovics Jenő.
- Kis-Kőrös**
Kalisch Ignác.
- Kis-Kún-Félegyháza**
Feuer Illés.
Vesszősi József.
- Kis-Marton**
Dick Ede.
- Kis-Pest**
Fischhof Henrik.
- Kisújszállás**
Szekeres József.
- Kis-Várda**
Berger Ignác.
Ifj. Klein Gyula.
- Kolozsvár**
Boskovics József.
Ellenzék nyomdája.
(tul.: Magyar Mihály.)
Gáman János örököse.
Gombos Ferencz.
Gutenbergy nyomda.
Magyar Polgár nyomdája.
(tul.: Ajtay K. Albert).
Polcz Albert.
Stief Jenő és Társa.
Zobátz Ferencz.
- Komárom**
Freisinger Mór.
Hacker Richard.
Hungaria-nyomda
Schönwald Tivadar.
Spitzer Sándor.
Szénássy János.
- Körmend**
Körmendi könyvnyomda-részvénytársaság.
- Körmöcbánya**
Joerges A. özv. és Fia.
Paxner és Biron.
- Kőszeg**
Feigl Frigyes.
Feigl Gyula.
- Kún-Szent-Márton**
Csanády József.
- Kún-Szent-Miklós**
Özv. Bors Károlyné
- Lengyeltóti**
Galamb Zoltán
- Léva**
Dukez Lipót.
Nyitrai és Társa
Schultz Ignác.
- Lippa**
Zách József.
- Liptó-Szent-Miklós**
Lőw Dezső.
Steier Izidor.
- Lőcse**
Reisz Tivadar József.
- Losoncz**
Kármán-könyvnyomda.
Losonczy Sándor.
Roth Simon.
- Lugos**
Florea János.
Szidon József.
Traumfeller Károly
Virányi János.
Weisz és Sziklai.
- Magyar-Óvár**
Czéh Lajos.
- Makó**
Kovács Antal.
Neumann József.
- Malaczka**
Wiesner Alfréd.
- Marczali**
Mizsúr Ádám.
- Maros-Ludas**
Göck József.
- Máramaros-Sziget**
Blumenfeld és Dávid
Berger Miksa.
Sichermann Mór.
Vlăder és Rosenthal.
- Margitta**
Hungária könyvnyomda (tul.: Pollák Lajos).
- Maros-Vásárhely**
Adi Árpád.
Ev. ref. collegium-nyomda (tul. Benkő László).
Orin Vilmos.
- Mátészalka**
Weisz Zsigmond.
- Medgyes**
Reissenberger G. A.
- Mezőkövesd**
Balázs Ferencz.
- Mezőtúr**
Braun J.
Gyikó Károly.
- Miava**
Haas Mór.
- Mindszent**
Weisz Ignác.
- Miskolcz**
Boros Benő.
Forster, Klein és Ludwig.
Minerva ny. (tul.: Hirschbein Adolf).
Stamberger Bernát.
Stamberger Lajos.
Sugár és Társa
Szelényi és Társa.
- Módos**
Hoffmann Béla
Lustein Márkus.
- Mohács**
Bland János.
Rosenthal Márk és Fia.
- Moór**
Moóri könyvnyomda.
- Moson**
Grünfeld Ignác.
- Munkács**
Grünstein Mór.
Káhn és Fried.
Kohn és Klein.
Kroó Hugó.
- Mura-Szombat**
Ujházi Miksa.
- Nagy-Atád**
Grünberger Antal.
- Nagy-Bánya**
Molnár Minály.
- Nagy-Bittse**
Spiegel Samu.

GRAFIKAI SZEMLE

HAVI FOLYÓIRAT A GRAFIKAI IPARÁGAK SZÁMÁRA

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓ-
HIVATAL:

Budapest, V., Hold-utca 7.

A KÖNYVNYOMDÁSZOK SZAKKÖRÉNEK
HIVATALOS KÖZLÖNYE

ELŐFIZETÉSI ÁR

Egész évre 4 kor., fél évre 2 kor.
Egyes szám ára 40 fillér.

HIVATALOS RÉSZ.

A SZAKKÖR TAGJAIHOZ!

Az őszi idény közeledtével figyelmeztetjük tagtársainkat **körhelyiségünkre**, mely szaklapokkal és szórakoztató eszközökkel felszerelve, minden vasárnap d. e. 9 órától déli 1 óráig rendelkezésükre áll.

Szeptember folyamára, úgy mint az előző években, most sem állapított meg a választmány rendszeres programot, de már most jelezhetjük, hogy az első **havi ülés** ez idényben, szeptember utolsó vasárnapján lesz, melyre tagjaink külön értesítésekkel fognak meghívotni.

A **szakiskola** új tanfolyamának előmunkálatai nagyban folynak és a tanév a választmány határozata értelmében október elején nyílik meg. Jövő havi, szeptemberi számunkban egész terjedelmében fogjuk közölni a szorgalmi év tananyagát, órabeosztását, természetesen a tanfolyam helyiségét is és a helyet s időt, a hol és a mikor a beiratkozás megtörténhetik; addig is felhívjuk tagjaink figyelmét Körünk e fontos intézményére, mely ez idén már sokkal szélesebb keretben fogja hasznos működését folytatni.

Budapest, 1902. augusztus 15.

A választmány.

Előfizetési felhívás

a

MAGYAR NYOMDÁSZOK ÉVKÖNYVE

tizennyolczadik (1903.) évi folyamára.

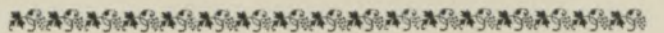
Magyar Nyomdászok Évkönyve cím alatt ez idén tizennyolczadszor küldjük szét előfizetésre buzdító felhívásunkat. E tizennyolczadszor megjelent Évkönyv programja: a magyarországi könyvnyomtatók osztatlan bizalma. Ezt a bizalmat akarjuk még fokozottabb mértékben kiérdemelni, hogy megizmosodva haladhassunk a kor követelményeivel. Mindig új, mindig hasznos és maradandó becsű tartalommal lépünk olvasóink elé, úgy, hogy régibb évfolyamaink akármelyike még ma is a legtanulságosabb olvasmányt nyújtja minden szak-

embernek. Naptári részünk feleslegessé tesz minden egyéb más naptárt. Igyekezetünk oda irányul, hogy az 1903. évfolyam tartalma nemkülönben technikai kiállítása a mult évfolyamot felülmulja. A Magyar Nyomdászok Évkönyve deczemberben jelenik meg. Előfizetési ára marad a régi, vagyis helyben 1 korona 20 fillér, vidékre portómentes küldéssel 1 korona 44 fillér, ajánlott küldéssel 1 korona 80 fillér, mely összeg helyben a kör bizalmi férfiainál vagy az ivtartóknál, vidéken pedig az erre vállalkozó szak-társaknál 20 fillér heti részletekben is törleszthető; a megjelenés után egy-egy példány helyben 1 korona 40 fillér, vidékre 1 korona 64 fillér, ajánlott küldéssel pedig 2 koronába kerül. Gyűjtőknek minden eladott tíz évkönyv után egy tiszteletpéldánnyal szívesen, készséggel szolgálunk. Az előfizetési pénzek (vidékről legczélszerűbb postautalvánnyal) a Grafikai Szemle címére: Budapest, V. kerület, Hold-utca 7. szám alá küldendők.

Budapest, 1902. évi augusztus havában.

A Könyvnyomdászok Szakkörének irodalmi és szakbizottsága nevében:

Pavlovszky J. Alajos
szerkesztő.

A GÉPMESTEREK HELYZETÉHEZ.

Sülyedünk, sülyedünk! minden percz elmultával közelebb jutunk az örvényhez, és az a csodálatos, hogy ámbár belátjuk *anyagi, szellemi, technikai* züllésünket, mégis összetett kezekkel nézzük azt, és várjuk a viszonyok további visszafejlődését, a helyett hogy helyzetünkön iparkodnánk segíteni. Avagy már egyikünkben sincs egy csepp gondolkozási tehetség, hogy belátnók: hová fog e nemtörődömség vezetni?

Hiszen annyira jutottunk már, hogy ma-holnap bátorságunk sem lesz hivatásunkat bevallani, mert ha ez így folytatódik, rövid idő múlva egyenrangúak leszünk a segéd munkásokkal, sőt lassankint oda jutunk, hogy azok fognak bennünket ellenőrizni, mint valami megbizhatatlan, közveszélyes egyéneket.

Ezt különben már jelenleg is így cselekszi egyik-másik munkaadó és ez egészen jól is van így, mert ha már itéletet kell mondanom, csakis a gépmestereket ítélhetem el, a miért azt eltűrik. Igaz, hogy csak az olyanokkal bánnak el ekképen, a kik

szakismeret hiánya miatt nem boldogulnak ; rendszeren az ilyen egyének vállalnak el mindenféle erejükön túli alsóbbrendű foglalkozást, megterhelést, csak azért, hogy keresetüket szaporíthassák, és ezzel munkástársaikat megrövidítsék.

Rá fogok röviden mutatni, miért ilyenek a viszonyok. Gépmestereink nagyobb része a helyett, hogy igyekeznék magának szakkörökben technikai ismereteket szerezni, hogy ez által magának megélhetést biztosítson, protekcióval iparkodik kondíciót szerezni, és ha így sikerült valahová bejutniok, még mindig nem gondolnak szakismeretük bővítésére, gondjukat csak az élvezetek hajhászása képezi. Ha azután az ily egyének a dicsősége megszakad, illetve őt helyéről elbocsájtják, kénytelen éhbéért dolgozni, és bármilyen, nem szakembernek való munkát is magára vállalni, mert maga érzi, hogy többre nem méltó, tapasztalja, hogy fogalma nincsen arról, mi a kifogástalan, modern munka, természetesen, mert nem haladt a korrallal.

Egy szaktárs például ajánlja magát különféle bizonyítványokkal mint autotipia-nyomó; belép és nyomja is a makulaturát egyre-másra; egyszer kérdezni kezdem a színes nyomás mikéntjéről, és ekkor kisül, hogy színskálákról és egyéb a színes nyomáshoz tartozó tudnivalókról még csak halvány fogalma sincs.

Van azonban még valami, a mi a gépmesterek helyzetét aláássa és ez a tanoncok túlszaporítása; ezen bajt még fokozza az, hogy csak félig képezik ki őket, felszabadulásuk után persze használhatatlanok voltak miatt el lesznek bocsájtva; az illetők ilyen helyzetben nem mernek a képzetebb szaktársak közé menni, hogy legalább pótolhatnák hiányos tudásukat, de minthogy létüket mégis csak fenn kell tartani, kénytelenek minden áron dolgozni. Munkájokban nincs ugyan köszönet, mert szakismeret híján tönkreteszik a reájok bízott gépeket, anyagokat, s munkájuk eredménye a legtöbb esetben használhatatlan. Az illető főnökök ezt már csak akkor látják be, mikor már későn van, s szomorúan tapasztalják, hogy tiszszeresen rá kellett azt fizetni, a mit a munkabéternél megtakarítottak.

Rákfene az is köztünk, hogy a főbb állások betöltésénél főnökeink jórésze nem méltányolja kellőleg a szakismeretet s az ilyen állásokat gyakran olyan egyénekkel töltik be, a kik maguknak protekció, behizelgés, gorombaság és másokra való árulkozás által szereztek érdemet, avagy olyanokkal, a kik az illető munkaadót jó beszélő képességükkel tévutra tudják vezetni és így állítólagos szakismere-tüket velők készpénznek vétetik. Az ilyen esetek is csökkentik sok gépmesternek a kedvét a továbbképzést illetőleg.

És hogyan is képezhetnének ki az ilyen egyének kifogástalan munkásokat, a mikor folyton rettegnek

még attól is, hogy főnökük egy esetleg náluknál tanultabb munkást fölvegyen; és ha ez olykor mégis megtörténnék, minden követ megmozgatnak, hogy az illetőt minél hamarább kiszoríthassák.

Hogy fejlődjék már most hazai nyomdászatunk az ilyen alakok szereplése mellett, hiszen az ilyenek nem hogy példát mutatnának a haladás terén, sőt inkább rezerválva magukat, irtóznak minden újítástól, nehogy magukat alárendeltjeik előtt tudatlanságuk miatt pellengérré állítsák.

Hogy tehát a viszonyok nemcsak a segédek, de a főnökök szempontjából tekintve is túrhetetlenek, annyi bizonyos; hiszen már annyira vagyunk, hogy a mig az igazi tehetség és szorgalom igen gyakran nem tud érvényesülni, addig főnökeinknek, munkaképességünket tekintve, bennünk majdnem semmi bizalmuk sincsen, éppen a sok kontár gyalázatos üzelmei miatt.

Ezek az anomáliák már most csak úgy segíthetnének, ha egyrészt a főnök urak nem vennének fel tanonczot, ha nem képezhetik ki akként, hogy a szakmáját tökéletesen ismerje; viszont gépmester szaktársaim is jól tennék, ha nem féltének kondíciójukat a tanonczoktól, és képeznék ki őket akként, hogy reájuk szégyent ne hozzanak.

Mai gépmestereink is jól tennék, ha szakismeretük bővítésére gondolnának, hogy így a külföldtől ne maradjunk vissza, és ezt elérhetjük akkor, ha a szakirodalmat és a szakműveltséget terjesztő Szakkört pártoljuk s nem idegenkedünk attól, hogy szabad időnket e célra szenteljük. Az idő kereke folyton forog és ha nem iparkodunk vele tartani, könnyen lemaradhatunk s akkor késő lesz a bánat. Ha mi főnökeinktől megkivánjuk a tiszteletet és elismerést, iparkodunk kell azt ki is érdemelni, ehhez pedig szakmánk tökéletes ismerésére ésszellemi műveltségre van szükségünk, ezeket pedig csakis az előadottak útján érhetjük el. És akkor, ha mi ennek megfelelően, bátran leránthatjuk a leplet azokról, a kik álutakon, érdem nélkül szerzik meg a vezető állásokat maguknak és nem leszünk kénytelenek munkaerőnket olesón odaadni, mert tudásunk oly tőke, mely nagyságához mérten hozza meg a kamatot.

Janovszky János.

TANULMÁNY DR. JESSEN PÁL FÖLÖLVASÁSAIBÓL.

(Felolvastattott a Szakkör 1902. jan. 19-iki havi felolvasó ülésén.)

II.

A továbbiakban dr. Jessen előadása arra tanít minket, hogy ismerkedjünk meg a nyomtatott könyv három főkorszakával u. m. gót, olasz renaissance és német renaissance-szal.

A gót korszakból eredő könyveket, a művészet és gyakorlat szempontjából tekintve, a legmegfelelőbbnek és legideálisabbnak tartja, mert legközelebb áll ahhoz az elvhez, hogy a nyomtatott könyv az írottat helyettesítse, tehát annak is oly egységes és harmonikus képet kell mutatnia — a beosztást, a betű képét és az illusztrációt tekintve — mint ha az egész mű egy tollból folyt volna. A gótok a klisé és inicziálét szigorúan derékszögben alkották, nehogy ellenkező alak által a kolumna egységes képe hiányt szenvedjen. Az ornamentikának ebben a korban nagyon szerény hely jutott, mert a régi mesterek annyira meg voltak győződve írásuk szépségéről és annak díszítő képességéről, hogy a szépen kifejlődött inicziálén kívül teljesen feleslegesnek vélték más egyéb díszítmény alkalmazását.

Erre nézve jellemző egy XV-ik századbeli gót könyvművésznek következő nyilatkozata: „Meine schöne Schrift wirkt hier selbst als Ornament; ich brauche kein Ornament!“

Művészeti szempontból a gót könyvnek legnagyobb versenytársa az olasz renaissance. Éppen úgy, mint a művészet valamennyi ágában, úgy a könyvészetben is innen indult a legnagyobb változás, az újraszületés. Itt alkották meg az antiqua-betűket, mely a kezdeténél már is oly tökéletes volt, hogy négyszáz éven keresztül változatlanul tartotta meg alakját. Az olasz mesterek is szem előtt tartják az íráshoz alkalmazott díszítmények és illusztrációk harmoniáját, a mennyiben a gótokhoz hasonlóan árnyékolás nélkül, vázlatos vonásokkal dolgoztak és úgy az alakra, mint összhangra nézve az olasz renaissance könyve példaszerű mintaként szolgál az utókornak. Szorosan véve a francziák is az olaszok taposta nyomon haladtak a korai renaissance-ban. Azonban egészen önálló utat követnek a németek. A míg az olasz mesterek arra törekedtek, hogy művüknek az alkalmazott síkdíszítmények segítségével egyszerű izléses és monumentális külsőt kölcsönözzenek, addig a németek a díszítményeknek eszményi alakot adtak és mintegy életet öntöttek bele a szöveg magyarázatául, tehát a síkszerű díszítménynek teljesen ellenkező álláspontjára helyezkedtek. A német renaissance legnagyobb mesterei, u. m. Dürer, Schongauer és Holbein együttvéve arra törekedtek, hogy a könyvek díszítésénél festői hatást érjenek el. De különösen Dürer Albert az, a ki mintegy varázsütésre elérte azt a tökélyt, a mire a német művészet törekedett, nevezetesen a legnagyobb festői hatást, erőteljes kifejezést és igen mély képzeletet. De éppen akkor, a midőn ezt a magas fokot elérték, ugyanakkor keletkezett ennek révén a könyvdíszítésben a legnagyobb diszharmonia, mert a díszítmények az erős árnyékolás és a domborműszerű hatásuk miatt a betűk képétől teljesen eltértek, a mi végre s a könyvdíszítési művészet sajnálatos hanyatlásá-

hoz, végre teljes bukásához vezetett. Ezen leirtakból következtetve, reánk nézve az olasz renaissance-korbeli művek mint minták nagyobb becsűvel bírnak, mert a síkdíszítmény intencziójának jobban megfelelnek, mint a német renaissance-ból származó könyvművek.

A könyvnyomdászatnak egyik sarkalatos pontja a betűfajok célszerűségének és díszítőképességének ismerete. Dr. Jessen rámutat a technika legmagasabb fokán álló betűöntődékre, a hol légioszámra gyártják a „törvényesen védett eredeti termékeket“. Ha tekintetbe vesszük a rendkívüli gondossággal, hibátlanul öntött betűink finom és hajszálnál vékonyabb vonásait, úgy bizonyos büszkeséggel vesszük tudomásul szakmánk technikai vívmányait. De célszerűség szempontjából ez a nagy technikai vívmány elveszti jelentőségét, mert sokszor már nyomás előtt kitöredeznek a finom vonalak, a nyomtatott műnél pedig a sokkal erősebb alapvonás mellett a szem alig vagy egyáltalában nem veszi észre a vésnök remekét. A latin betűfajról tudjuk, hogy keletkezése idejében pár évtized alatt mesteri tökéletességet nyert. A jelenleg elterjedt antiqua betűink nem oly erőteljesek és bizonyára — mondja dr. Jessen — a régi olasz művekre gondoltak, midőn a mediaeval betűfajt megalkották. Innen kiindulva ismeretes előttünk a különféle változatban, de egymástól csekély eltéréssel öntött félkövér és kövér mediaevalok. Morris a kézzel írott *Golden Typ* betűit megöntette, melyek azonosak a most forgalomban levő Corvinus-szal, s be kell vallanunk, hogy úgy a célszerűségnek, mint a díszítő törekvésnek pompásan megfelelnek; ehhez méltán sorakozik a Schelter és Giesecke öntődéjéből kikerült Romanische Antiqua. — Az általános törekvés tehát arra irányul, hogy a szemnek tetszetős, erőteljes és festőies, nem pedig csenevész betűkkel nyomjuk könyveinket. Érdekes, hogy a németek mennyire ragaszkodnak nemzeti fraktur-jokhoz, habár sajnálattal, de mégis konstatálni kénytelenek, hogy a fraktur-hivek napról-napra fogynak. Ragaszkodásukat legjobban jellemzi a német betűöntődék kifogyhatatlan versenye az alt gotischok, schwabacherek, kanzelei-ok, original gotischok számtalan variációkban való piacra hozatala. Az első impulzust az amerikaiaktól nyerték, a kik a német gót korszakból származó könyveket tanulmányozták, melynek egyik eredménye a Németországban is villámgyorsan elterjedt keskeny, de erőteljes szegletes *altgotisch*. A Morris alkotta *Chaucer type* betűit szintén mohón utánozták, a miből látszik, hogy idegen nemzetek művészei jobban megértették és jobban ki tudták használni a régi német mesterek műveit, mint maguk a németek. A betűrajzoló művészek szerint legtermészetesebb az az írásfaj, melynek nádtollszerű vonásai vannak és mint ehhez hasonlót a Heinr. Berthold öntődéjéből származó

Carola-Grotesk-et említem példa gyanánt. A fraktur-betűfaj nem a német könyvészet fénykorából származik, hanem már abból az időből, midőn Dürer körében a német nyomdászat hanyatlásnak indult és ennek legjellemzőbb példája a Miksa császár parancsára készült Theuerdank című könyv, melyben a fantasztikus kacskaringók mindent, csak szépséget és nyugalmat nem bírnak a páratlan műnek kölcsönözni. A német fraktur írás felett már sokat vitakoztak és a sok érv között, melyekkel annak fentartása mellett kardoskodtak, még politikai és hazafias okokat is hoztak fel, de mindhiába, mert sem a műízlésnek, sem pedig a könnyű olvashatóság követelményeinek nem felel meg úgy mint az antiqua, a mit sajnálattal bár, de mégis elismernek. Azonban még mindig nem adták fel a reményt, hogy talán sikerülni fog a gotisch, schwabacher, kanzlei és fraktur nyomán egy oly írásfajt teremteni, mely nemcsak könnyű olvashatóság, de művészi és *nemzeti* szempontból is meg fog felelni. A német betűrajzoló művészek — a többek között *Eckmann, Hupp* és *Lechter* — serényen dolgoznak az előírt recept szerint, és ezen munkálkodás eredményét eléggé illusztrálják a német betűöntődéknek sűrűn kibocsátott mintalapjai, de mind hiába, mert ezek a produktumok is eklatánsan magukon viselik az antiquához való átmenet kétségbevonhatatlan nyomát. Nemzetgazdasági okok, továbbá a népek kereskedelmi és politikai érintkezése szempontjából előbb-utóbb egy elismert és mindenütt kötelező nemzetközi nyelvre lesz szükség, a mely le fogja dönteni véglegesen nemcsak a fraktur írást, de az orosz cirillt, görög, török és más nemzetbeli betűfajokat is, példa erre a japán kormány rendelete, mely szerint elhatározták, hogy a japán nyelv részére antiqua abcét fognak fokozatosan életbeléptetni.

Nagy elismeréssel szól dr. Jessen a könyvnyomdászatban elterjedt díszítményekről, melyek között első helyet a síkdíszítményeknek biztosít, és abban már mi is régen egyetértünk az előadóval, hogy a gót architektonikus és a rokoko stukdíszítmények elemei nem felelnek meg annak a célnak, hogy papíron mint síkdíszítmények szerepeljenek és habár ma is találkozunk elég nyomtatvánnyal, melyek rokoko vagy más építészeti díszítménnyel ékeskednek, ennek oka éppen nem más, mint az öntődei ügynökök élelmessége és a nyomdatulajdonosok tudatlansága, hogy mindenféle vaczakot a nyakukba lehet varrni. Figyelembe kell vennünk különösen azt, hogy oly díszítmények, melyek plasztikai szépséget kölcsönöznek, a fa, kő, bronz és vas anyagának, nem alkalmazhatók papíron síkdíszítmény gyanánt. Kívánatos tehát, hogy a modern könyvdíszítmények megalkotásánál olyan művészek vegyenek részt, a kik a nyomdászat követelményeit alaposan ismerik és azokba beleélték magukat. Ilyen

művész volt *Morris William* az angoloknál, jelenleg a francziáknál *Grasset*, a németeknél *Eckmann Ottó*.*

Dr. Jessen kárhóztatja az akczendencz-szedés terén elterjedt nagyméretű vonaldíszítményeket, melyek szerinte sohasem alkalmasak arra, ha bármilyen cifraságot is rakunk melléjük, hogy szép és nyugodt képet nyerhessünk. A lénia-díszítmények kikerülhetetlenné teszik a szélsőségre való esést, mert vagy nagyon merev vagy pedig nyugtalan képet nyerünk. Az esztetika szempontjából elvitázhatatlanul igaza van dr. Jessennek, de a gyakorlatban sajnos nem, mert a vonaldíszítmények annyira beváltak és annyira nélkülözhetetlenné lettek, hogy a nélkül korszerű nyomdát nem is képzelhetünk és a nyomtatványok megszámlálhatlan változatait csakis vonaldíszítmények segítségével tudjuk némileg élénk képpé tenni. Megjegyzem, hogy dr. Jessen előadásai alkalmával még nem volt közforgalomban a Schelter & Giesecke cég által kibocsátott Edellinien nevű vonaldíszítmény, a mely korszakalkotó ujitásként még a legelfogultabb szakembereket is meggyőzte a vonalak díszítőképességéről; azóta pedig más betűöntődék részéről is számos javítás és ujtás történt e téren.

A síma szedés-, cím- és akczendencz-szedésről szólva, dr. Jessen mind igen megszívlelendő tanácsokkal igyekszik Gutenberg ifju követőit támogatni; számtalanszor hangoztatja főelvét: a czélszerűség és szépség szem előtt tartását. Szinte tekintettel kell arra lennünk, hogy a mai közönség csak futólagosan olvassa át nyomtatványaink nagy részét és így a czélszerűséget az olvashatóság megkönnyítése által kell elősegítenünk. A régi könyvműveknek ezzel az eshetőséggel nem kellett számolniok, mert akkor ráérték lassan, nyugodtan olvasni és tanulmányozni, minélfogva a régi szedéseken az összeszorítás és tömörség első pillanatra feltűnik; a mint tehát említém, ma egészen ellenkezőleg állunk. A jelenben szükségünk van gyors elhatározásra és gyors tájékozásra s a kornak ezen követelményét dr. Jessen teljesen méltányolja, a mennyiben ki is mondja, hogy a ki modern szedő akar lenni, sokoldalú és érett műveltséggel kell bírnia, mert a czélszerűség mellett még a műízléssel is számolnia kell.

Egyes fontosabb szavak kiemelésére síma szedésben legegyszerűbb módszer a ritkítás vagy verzálból való szedés; világos, hogy sorokat ilyen módon nem szabad előtérbe léptetni, mert ez az olvashatóság hátrányára történék, tehát itt arra kell törekednünk, hogy a rendes szöveg betűivel összhangzó írást kell az egész művön keresztül használni, és elítélendő a változatosság erőszakos hajszolása. Itt az előadó Gutenberg műveire utal, a ki kéthasábos szedésnél is a kiemelendő részeket a tulajdonképeni szöveg

* *Eckmann Ottó*, sajnos, e sorok megjelenésekor már nincs az élők sorában. Meghalt 1902 június 11-én, 37 éves korában.

közé tördelte derékszög alakban, nehogy más elhelyezés következtében a mű egységes képe szenvedjen. Nekünk persze ily időtrabló munkát nem szabad végeznünk és nem is lehet vakon a régi mesterek példáit követnünk, de az alapelvet, az alap gondolatot feltétlenül magunkévá kell tennünk. Ilyenformán vagyunk a fejezetek címzeivel is. Megszoktuk a címnek egyszerűen középre való zárását, nem törődve az üresen maradt hézagokkal. A régi mesterek e téren könnyen boldogultak; a rendes szöveget kinyomták és csak ezután festették kézzel az illuminátorok a szükséges címeket a fennmaradt térhez viszonyítva, úgy hogy a cím adta meg a szövegnek az egységes képet.

Morris William szinte követi a régi mesterek e példáját és habár megfelel az alapelvnek, mégis — mint dr. Jessen mondja — antiquariusi utóze van. A XVIII. századból eredt az a szokás, hogy nagyobb fejezetek kezdeténél fejlécet alkalmaznak és a szöveg és fejléc közti üres térben, mintegy a levegőben hagyták lógni a címet, azonban az alkalmazott fejléc az oldalnak némi egységességet adott, a mi később, a XIX. században veszendőbe ment. Mint tudjuk, a fejezetek kezdő lapján, minden lelkiismeretfurdalás nélkül, egy harmadot, néha fél kolumnát üresen hagyunk és úgy kezdjük a címet, holott ha valaki megkérdezte volna, hogy mi célból pazarolunk el annyi tért, logikus felelet alig tudnánk adni. Szerény nézetem szerint jelenkori szedőink és megrendelőként szereplő íróink a nyomott könyvek stilszerű kiállításához nem értettek, vagy az egyes fejezetek címelőtti vagy utáni helyes beosztásával nem törődtek, hanem — különösen a szedő — a megszokott sablon szerint oszt be mindent, u. m. körlevelet, prospektust, meghívót, szépirodalmi és tudományos munkát. Körlevélnél érthető, a midőn a dátumot vagy a czég nevét viselő fejet nagyobb ürrel választja el a megszólítástól, mert ennél minden beosztás reklámszerűen, számításal történik, egyet-mást külön-külön kell kiemelni, hogy a kereskedői gyors áttekintést előmozdítsa és a már bevett szokásnak is megfelelően; de szépirodalmi és tudományos műveknél az oldalkép nyugodt egységének ok nélkül való megbontása, teljesen banalitás számba megy. Kitűnő szakemberek ezen helytelen szokást azzal védik, hogy az ilyen félig nyomott fehér papírlap a műnek előkelő külsőt kölcsönöz, lehet, hogy a műveletlen gazdag embernek imponál a térrel való splendid pazarlás, de a műértő csak azt fogja látni, hogy ennek a kolumnának a fele vagy a harmadrésze hiányzik. Dr. Jessen hat hosszú előadásaiban is csak futólagosan érintette mindazon nyomtatványokat, melyek jellegük szerint más-más elbánás alá esnek, nekem sajnos erre nézve jóval kevesebb időm és terem jut, tehát csak arra szorítkozhatom, hogy lelkünkbe vessük

szeretetteljes tanítását azon egyoldalú szokásunkkal szemben, mely szerint munkánk műbecsét ne a cím sorok sikerültétől tegyük függővé, hanem annak egy minden tekintetben egységes és harmonikus benyomást kölcsönözzünk. Azonban itt sem szabad merev szabályokat alkotni, mert a hol a szabály kezdődik, ott az alkotó erő megszűnik, például, mint dr. Jessen mondja: „hová vezetne bennünket egy nagy apparátussal felállított szabály egy vizitkártyával szemben?” A valóságban egyáltalán lehetetlen szabályok szerint dolgozni. A szedőnek izlése, tudása és műveltsége adja meg azt az önállóságot, a melyet mindenféle munkával szemben érvényre kell juttatnia.

Ennyiben véltem némi szolgálatot tenni a tisztelt szaktársaknak, hogy oly nagy tudományú férfiunak, mint dr. Jessennek a tanait nagy vonásokban önkkel megismertessem, mert elveiről, a hogy meggyőződhetünk, nem lehet azt mondani, hogy csak Németországra nézve mérvadó, hanem nyugodtan állítom, dr. Jessen Pál tanításaiból minden nyomdász okulhat.

Mi magyarok kérlelhetlenül rá vagyunk utalva, hogy a németektől tanuljunk, mert nyomdai berendezéseink 90 százalékát onnan vesszük. Az iskola reánk nézve hasznos, de nem üdvös, mert az erkölcsi eredményt tekintve egyenlő az a nullával. Mert addig, míg nekünk nem lesznek Jesseneink, addig míg műiparunk nem fogja magát minden házba befészkelni, addig míg művészeink általában a kézműipart nem fogják tudásukkal, tántoríthatlan buzgalmukkal támogatni és addig, míg nem lesznek feladatuk magasztalan álló betű- és díszítményrajzolóink, be kell vallanunk, magyar karakterű nyomtatványról még áldozatok árán sem lehet szó.

Káldor Lajos.

GUTENBERG ELSŐ NYOMTATVÁNYAINAK EGYIKE.

A mainzi Gutenberg-Gesellschaft tudvalevőleg folyó évi június hó 24-én tartotta első rendes évi közgyűlését, melyen az ügykezelési dolgokon kívül szétosztásra került a társaság által tagjai számára kiadott, s általunk már mult évi novemberi füzetünkben röviden említett, 1448. évre szóló kalendáriom, melyre dr. Zedler Gottfried akadt a wiesbadeni udvari könyvtárban és melynek nyomtatását Gutenbergnek tulajdonítják.

Dr. Zedler *Die älteste Gutenbergtype* cím alatt hosszasan értekezik fölfedezéséről, 57 kvártoldalra terjedően, 13 fénynyomatú melléklet kíséretében, a következő alcímek alatt:

1. Egy újonnan fölfedezett kalendárium 1448-ik évre. Egy asztronómiai tanulmányval Bauschinger Gyula dr.

tanártól Berlinben és egy nyelvészeti dolgozattal Schröder Ede dr. tanártól Marburgban.

2. A párisi 27-soros donátus és a legelső Gutenberg-típus mivolta.

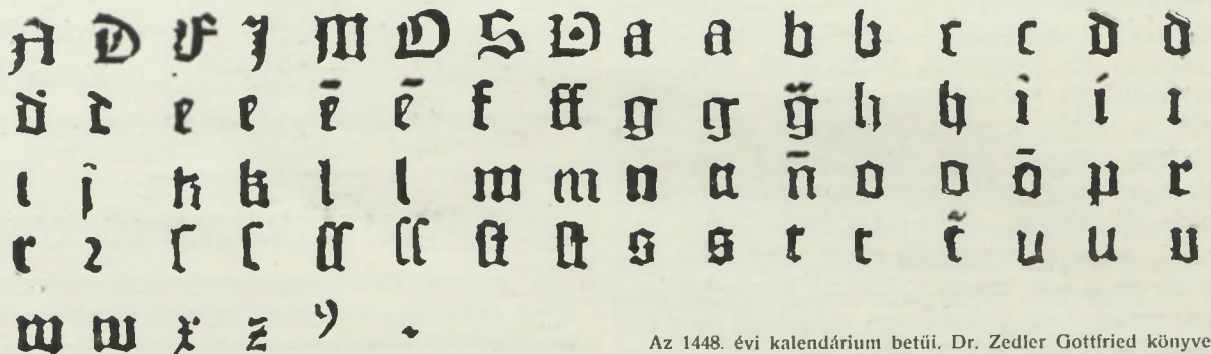
3. A Gutenberg első típusával előállított többi mainzi nyomtatvány és ezeknek nyomója.

Lovag Falk Zsigmond, kir. tanácsos, tagja lévén a főtnevezett Gutenberg-társulatnak, volt szives a

Dr. Zedler a kérdéses kalendáriumot a wiesbadeni könyvtárban áztatta ki egy XV. századbéli kódex könyvtáblájából. A napfényre került nyomtatvány egylapos termék meglehetősen nagy alakban, január, február, márczius és április hónapokra terjedve ki, tehát az egész naptárnak egy harmadnyi töredékét képezve. Hozzávetőleges számítás szerint az ép nyomtatvány 49.4 cm. magas és 60 cm. széles lehetett.

A párisi 27-soros donátus betűi. Dr. Zedler Gottfried könyve után.

Az 1448. évi kalendárium betűi. Dr. Zedler Gottfried könyve után.

neki járó tagpéldányt e lap szerkesztőségének átengedni s így azon kellemes helyzetben vagyunk, hogy dr. Zedler munkájáról körülményesebben számolhatunk be.

Szerző előszavában kifejti, hogy munkájának célja első sorban kimutatni azt, hogy a 36-soros biblia betűinek tényleg Gutenberg a teremtője, továbbá tisztázni Gutenberg ezen első típusának keletkezését és fejlődését s végül kísérletet tesz Gutenberg viszonyát kideríteni az ezen betűtípussal előállított nyomtatványokhoz.

A német nyelvű szövegből kitűnik, hogy a naptár 1448. évre szól, így tehát 1447-ik évben készült.

A használatba jött betűk éles képet mutatnak; itt-ott ugyan észre lehet venni tintával történt összekapcsolásokat az egyes betűk között, de ez inkább azért történni lehetett, hogy az olvasónak az írott betűkhöz szokott szeme meg ne ütközzön a betűk közötti hézagokon.

Dr. Zedler kiderítette továbbá, hogy a naptár nyelve a Mainz környékén beszélt rajnafranki szójárást használja, így tehát némi határozottsággal

állíthatni, hogy az inkább Mainzban készült, semmint Strassburgban, hol más szójárás uralkodik.

Történeti szempontból világot vet a talált naptár arra az idáig földéretlen kérdésre Gutenberg életében, hogy hol töltötte az idejét Strassburgból 1444-ben történt elmenetelétől egész 1448-ig, midőn ugyanis Mainzban a nyilvánosság elé lépett találmányával, a könyvnyomtatással.

Kiderül ugyanis e naptár fölfedezésével, hogy Gutenberg ez időben titokban gyakorolta találmányát Mainzban, de kiderül ezen kívül az is, hogy Gutenberg az előállítója a Párisban őrzött 27-soros donátusnak is, melynek nyomási ideje, valamint nyomója eddig ismeretlen, de a mely donátus betűi hasonló, habár valamivel kezdetlegesebb öntésűek a naptár típusainál, a miről arra lehet következtetni, hogy a donátus korra nézve régebb nyomású a naptárnál.

Zedler könyve másolatban hozza úgy a naptár-töredéket, mint a párisi donátus három oldalát, és összehasonlítás útján jutott a fent leírt következtetésekre.

A donát-típus, Zedler szerint, ólommatriczából lett öntve, rézpatricza segítségével. Gutenberg a betűképét rézalapon domborította ki, melyet aztán ólomba mélyítve dolgozott ki; a később keletkezett öntőkészülékeket Gutenberg még nem ismerte.

Zedler ezután hosszasan érvel a mellett, hogy csakis Gutenberg lehetett úgy az 1448-ki naptár, mint a párisi donátus nyomtatója, azonban a hasonló vágású betűkkel előállított többi nyomtatványokat, mint az 1456. évi úgynevezett Laxierkalendert és az 1457. évi Cisianust, Zedler véleménye szerint, nem Gutenberg, hanem ennek tanítványa, a Bambergből származó Pfister Albert nyomta, kire aztán állítólag át is szállott Gutenberg emez első betűinek tulajdonjoga.

További kutatások feladata lesz, kideríteni, vajjon mennyiben állják ki dr. Zedler érvelései a kritikát, alkalmat adva így a könyvnyomtatás ősidejének minél világosabbá tételére.

Faragó.

ECKMANN OTTÓ.

Mult számunk egyik melléklete, a jogász-majálisi meghívó, mutatja olvasóinknak az *Eckmann-betű* elnevezés alatt Németországban oly gyorsan kapóssá és kedvelté lett betűfajt, mely magán hordja a német művészet nemcsak ideális szép, de egyben erőteljes nemzeti jellegét is.

Ennek a nem mindennapi nagy

alkotásnak megteremtője ez előtt néhány héttel, június 11-én halt meg, élete virágjában, 37-ik évében.

Eckmann Ottó működése alig nyúlik vissza tíz évnél továbbra és mégis oly nagyokat alkotott a német iparművészet terén, hogy neve ennek büszkeségét fogja képezni és maradandó nyomokat fog maga után hagyni.

Ő lett egyik irányadója az iparművészet terén utóbbi időben felülkerekedett ama törekvésnek, hogy a nép széles rétegeiben is felköltessék a művészet iránti érdeklődés és vonzódás.

Eckmann a könyvdíszítés mezején a Jugend és a Pan ismeretes német képes folyóiratokban kezdett rajzaival feltűnni, s tevékenysége hű is maradt a sokszorosító művészethez mindvégig, rajzolt képeket, vignettákat, plakáttervezeteket, könyvtáblákat, exlibriseket, szóval mindent; s mindenre ráütötte művészi egyediségének bélyegét. Végre — ez előtt két évvel — a róla elnevezett Eckmann-betűkkel ajándékozta meg a német könyvnyomtatást, mely a Rudhard-féle frankfurti öntőde által piacra hozva, óriási szenzációt keltett s azóta már minden variációban utánzásra talált, persze a nélkül, hogy az utánzók csak részben is elérték volna azt a határtalan sikert, mint az eredeti alkotás.

Azonban az iparművészet egyéb ágaiban is teremtett Eckmann szépet és utánzásra méltót; így a tapétakészítés terén, a műasztalosságban, a szőnyegszövészetben; mindenütt új irányt, szabadabb mozgást adva a jó izlésnek, a szellemek egészségesebb és nemesebb fejlődésének.

Eckmann Hamburgban született 1865-ik évben és öt év óta működött mint tanár a berlini iparművészeti muzeumban. Cikkünk élén hozzuk a Deutscher Buch- und Steindruckert után az oly korán elhunyt művész arczképét, ki emlékét mélyen bevészte a műtörténelem érczlapjaiba.

BERLINI LEVÉL.

Utolsó levelünk ígérete szerint ma akarjuk egy kissé részletezni a berlini szakiskolát, a mely, azt hisszük, tisztelt olvasóink nagyobb részét érdekelné fogja; csak röviden akarjuk tárgyalni az egészset, de azért mégis némi fogalmat nyújtani az alábbiakban.

A szakiskola, a mely legalább is két félévre van beosztva, alkalmat ad minden szaktársnak, a kinek némi hajlama és akarata van, gyakorlott szakemberré kiképezni magát.

Két, és pedig A és B osztályra van osztva; azt hisszük, fölösleges felemlitenünk bővebben, hogy nagyon sok tanuló van, a ki öt-hat és még több féléves tanfolyamot vesz keresztül, mert két félév alatt éppen csak a legszükségesebbet tanulhatja meg, mint például az A. osztályban a következőket: Hétfőn és csütörtökön este 7—9 óráig: Betű és körzet, úgyszintén élővirágok rajzo-

lása, gyakorlat az alaprajzolásban. Vasárnap d. e. 8—12 óráig: nyomtatványok rajzolása és alaprajzolás (első rész). Előadás és gyakorlat útján: Alapvonalak a szakmunkák beosztásánál, a betű, a typographiai körzet és annak felhasználása, festészet, színes nyomtatványok alkalmazása. — B. osztály: kedden és pénteken: nyomtatványok rajzolása és megismertetése (második rész), magyarázat és praktikus gyakorlat útján előadva; könyvkiállítás, akcizencia és reklámmunka. Vasárnap d. e. 8—12 óráig: alapelemzés katon-, máser-, celluloid-, ólom- és linoleum-ba, photographia és cinkmaratás előadások és praktikus munkák útján a tanulók által.

Saját gyorssajtó és segédgépek állanak a tanulók rendelkezésére, ezeken a három- és négyszínű, úgyszintén az akcizencz-nyomás kezelése. Azonkívül meg az esti órákban különfélékben gyakorolhatják magukat a hallgatók, mint pl.: szabadkézi és körrajzban, matematikában, természettan, mechanika, vegytan, számtan, könyvitel és számos más dolgokban. Az iskolai tandíj oly csekély, hogy minden szaktárs könnyen mellőzheti azt a pár márkát. 8 óra után 6, 9—12 óra után 9, 13 és több heti óra igénybe vétele után 12 márka a félévi tandíj.

Fenti sorainkat olvasva, elgondolhatják önök, hogy mily úton halad a berlini szakiskola; mi nem akartunk egész terjedelmében foglalkozni vele, mert feltételezzük, hogy t. olvasóinknak volt már alkalmuk a berlini szakiskoláról hallani; bátran állíthatjuk azonban, hogy a legjobb szakemberek ezen intézetből kerülnek ki, a mit eléggé bizonyít az a körülmény, hogy a külföldről is nagyon sok esetben ezen iskolához fordulnak, ha valahová elsőrendű akcizens-szedőt keresnek, s itt Berlinben egész mindennapos és tudvalévő dolog, hogy jobb, azaz magasabb fokon álló akcizens-szedők csakis a szakiskolából kerülhetnek ki, és annak látogatása már magában véve jó bizonyítvány a munkaadó előtt az illető szedőre nézve.

A nyári napok azaz a szünet vége felé jutunk, és ezzel emelkednek legalább a kilátások a munkaviszonyok jobbra fordultára nézve is. Hiszszük, hogy ez a fordulat a legrövidebb idő alatt be fog következni, azonban meg vagyunk győződve róla, hogy az 1900. évet meg sem fogja közelíteni (értve január, február, márczius hónapokat), mert az akkori időben lámpával keresték a szedőket, míg most meg lehetünk elégedve, ha százszázötven munkanélküli marad.

A németországi gépmesterek országos központi bizottmánya, elnökéül *Kraethe Ferencz* urat, a Berlini Gépmesterek Egylete elnökét választotta meg. Címe: Charlottenburg, Pestalozzi-Strasse 16. I.

Két és többszín azonnali együttnyomását találta fel *dr. Albert E.* Münchenben. A találmány értéke az, hogy a nyomandó kép tetszés szerinti mennyiségben állítható elő, a mi a már eddig létező hasonló módszereknél nem igen lehetséges.

Ugy ezen találmányról, mint a berlini *Ille Gusztáv* azon találmányáról, miként lehet fényképfölvételeket relief-vé átváltoztatni, jövő számunkban még megemlékezünk, a midőn már talán több újdonsággal is szolgálhatunk magyar olvasóinknak.

Pápai és Czettel.

CSARNOK.

HERRGOTT JÁNOS.

Lipcsei könyvnyomtató és könyvtáros.

Meghalt: 1523.

(Vége.)

— Német források után közli: *Leitner Pál.* —

Ujabb vendégek.

Az 1523-ik évi Szent Mihály-napi vásár elérkezett. Egy este, ép akkor, mikor Herrgott János családja körében időzött, váratlan, de szívesen fogadott vendégek érkeztek a házhoz.

Uebelacker volt az egyik, a kinek Herrgott Mária a nyakába borult és keservesen zokogott...

A második vendég Fröschel Sebestyén magister volt, a ki Ambergben született, Lipcsében tanult, 1515-ben a filozófiai baccalaureát, 1519-ben pedig a mesteri méltóságot nyerte el. Lelkészsé a merseburgi püspök szentelte fel. Lipcsébe azért jött, hogy prédikációkat tartson a reform-eszmék mellett.

Fröschel Sebestyén, a ki a többek közt a Luther fordításában megjelent Uj-Testamentom korrekturnéit olvasta volt, hamarosan sok barátta talált Lipcsében.

Az iparos-czéhek abból a célból indítottak mozgalmat, hogy engedtessek meg Fröschelnek a szent beszédek tartása. Végre sok huzavona után megengedték neki, hogy a Szent Györgyről elnevezett apácaklastromban prédikálhasson.

Ez a hely azonban szűknek bizonyult és ennek következtében a céhek illetékes helyen egy nagyobb templom átengedését sürgették.

Ezt a kérését a céheknek az egyházi hatóság azonban kereken megtagadta, a mi hatalmas demonstrációkra adott alkalmat.

A polgárság egész komolyan azt követelte, hogy Fröschel a Szt-János-templom szószékéről hirdesse az igaz igéket.

A mikor ezt a szerzetesek megtudták, a templom ajtóit bezárták és poroszlokát s egyéb zsoldosokat állítottak a templom bejárata elé azzal az utasítással, hogy Fröschelt, Herrgott Jánost, Uebelackert, a kiket a „veszedelmes mozgalom“ vezetőinek tartott a papság, azonnal tartóztassák le, ha a templom felé közelednének...

A szerzeteseknek ez az eljárása fölötté felizgatta a népet. Nagy csödület támadt, olyan, hogy a városi tanács alig volt képes a rendet helyreállítani.

Számos polgárt és a céhek elnökei közül többet le tartóztattak, a mi ismét csak rossz vért szült.

A tanács hamarosan összeült és meghozta bölcs határozatát, a mely szerint:

Fröschel Sebestyén kitiltatik a városból; a lutheránus prédikációk tartása, meghallgatása és az elhangzott beszédek nyomtatás utján való sokszorosítása egyszersmindenkorra szigoruan megtiltatik; és végre az „Erős várunk a mi Istenünk!“ kezdetű és más lutheránus dalok eléneklése és titkos gyülekezetek tartása főbenjáró bűnnek tekintetik.

Ezt a határozatot hozta a lipcsei tanács anno Domini: 1523.

Herrgott Jánost letartóztatják.

Ép abban a pillanatban, a mikor Lipcse város magisztrátusának imént idézett ítéletét városszerte kihirdették, Fröschel Sebestyén Herrgott házában időzött, hogy barátaitól elbúcsúzzék.

Számos követője gyűlt itt egybe, egyrészt a maguk vigasztalására, másrészt a búcsúzó mester tiszteletére.

HORNÁNSZKY VIKTOR
csász. és kir. udvari könyvnyomdája.

BUDAPESTEN

IRODA:
V. Akadémia utca 4.
Telefon 30-34.

KÖNYVNYOMDA:
VI. Aradi utca 14.
Telefon 22-87.

Melléklet a Grafikai Szemle 1902. évi augusztusi számához.

MEGHÍVÓ.

o o o

A BUDAPESTEN MŰKÖDŐ
UNG VÁRMEGYEI KÖR

KENDE PÉTERNÉ   RABÁR ENDRÉNÉ
LŐRINCZY JENŐNÉ   özv. PATAY GYULÁNÉ
GUTTMANN IZIDORNÉ

FIRCZÁK GYULA   gróf TÖRÖK JÓZSEF
munkács-egyházmegyei püspök   Ung vármegye főispánja

LŐRINCZY JENŐ   KENDE PÉTER
Ung vármegye alispánja   cs. és kir. kamarás, orsz. képv.

SOMLÓ SÁNDOR
a Nemzeti Színház igazgatója

VÉDNÖKSÉGE ALATT F. ÉVI JÚLIUS HÓ
13-IKÁN, VASÁRNAP — SEGÉLYALAPJA
.. JAVÁRA — A SZÉCHENYI-KERTBEN ..

RÓZSAÜNNEPÉLYT

RENDEZ, ÉS PEDIG DÉLUTÁN 5 ÓRAKOR
SZÓRAKOZTATÓ MULATSÁGOT ÉS ESTE
9 ÓRAKOR TÁNCMULATSÁGOT, MELYRE
T. CÍMET ÉS B. CSALÁDJÁT TISZTELET-
TEL MEGHÍVJA .. .. A RENDEZŐSÉG.

o o o

Belépő személyjegy 2 kor. Családjegy 6 kor.

o o o

Az Ungvári Társaskör — tekintettel a jóté-
kony célra — kedvezőtlen idő esetén a
közönséget szívesen látja saját termeiben.

o o o

Felülfizetések a jótékony célra
való tekintettel köszönettel
fogadtnak.

Az egybegyültek előbb imádkoztak, azután elénekelték a Luther-himnust; a Luther fordításában megjelent Új-Testamentom az ima-asztalon feküdt, Herrgott János pedig nyomtatott prédikációkat osztott szét a jelenvoltak közt.

Egyszerre csak állig fölfegyverkezett városi poroszlók törtek be a szobába, a kiket páter Cyriakus és az áruló szedő: Lux Walter fráter vezetett.

A poroszlók Cyriakus egy intésére Herrgott Jánost megragadták, a törvény nevében letartóztatottnak nyilvánították, hamarosan megmotoszták, végre elvezették és lömlöcbe vetették...

Herrgott Jánost halálra ítélik.

A vizsgálat a letartóztatás után való napon kezdődött.

A vizsgálatot a legnagyobb szigorral vezették.

Lux Walter mint koronatanu szerepelt.

Ennek a tanuvallomása és a beszerzett adatok alapján igaznak bizonyult, hogy Herrgott János mint könyvnyomtató: lutheránus prédikációkat és egyéb eretnek irásokat nyomtatott és azokat mint könyvárúsa kiadta, áruba bocsátotta, sőt még ingyen is osztogatta, ennek következtében kihirdették előtte az ítéletet.

Ez az ítélet így szólt: *

Herrgott János lipcsei könyvnyomtatómester és könyvárúsa — a törvény értelmében — pallos által való halálra ítéltetik.

A könyvesboltjában talált nyomtatványok a hóhér keze által elégettettek.

Herrgott nyugodtan hallgatta végig halálos ítéletét és csak ezt mondta:

— Szegény nőm és gyermekeim...

Ez a szigorú, hallatlan ítélet rémületbe ejtette Lipcse városának a lakosságát és mély gyászba döntötte a halálra ítélt háza népét.

Közbenjárás mitsem használt. Lipcse város polgársága minden tőle telhetőt megtett, hogy Herrgott Jánost megmentse. Fáradozása azonban meddő maradt. Wild Miklós, a kikoszarozott városi szenátor szintén sokat fáradozott Herrgott János érdekében, de eredménytelenül.

György herczeg nem engedett.

A sújtó igazságszolgáltatásnak egy példáját akarta bemutatni.

— Vérnek kell a megsértett törvényt kiengesztelni, hogy annak ömlése az engedetlenség tüzeit kioltsa és a tévtanok elterjedését meggátolja... mondá a herczeg.

Herrgott Jánost kivégzik.

A kivégzés végzeteljes napja közeledett.

Alig hogy hajnalodott, a városházán és kastélyban minden megelevenedett. Itt zsoldosok fegyverkeztek föl, amott pedig városi szolgák készülődtek a nagy napra: kardokat, lándzsákat köszörültek, sisakokat fényesítettek.

A szenátus teljes számban a városi tanácssteremben gyűlt egybe. Valamennyien hivatalos ruhájukban vonultak fel. A fekete bársony öltönyüket díszítő csipkegallér, a fejükre csapott spanyol kalap, a gyönyörű, drága kard-szija lógó fringia és a nyakukba akasztott diszláncz: megadták a felsőbbségnek azt a külső tekintélyt is, mely a bírák iránt való kellő tisztelet fokozását akarta még a népnél elérni.

Igy foglaltak helyet a vértörvényszék asztalánál.

A mikor a kilenczedik órát elütötte volt, megkondult a „szegény bűnösök“ harangja.

Az elítéltet bírái elé vezették, felolvasták előtte az

* So ward ihm, nach dem Gesetz, das Urtheil gesprochen, welches Johannes Herrgotten die Todesstrafe durch das Schwert nebst Verbrennung seiner Druckschriften durch den Henker zuerkannte. (Der Erzähler, pag. 245.)

ítéletet és — minekutánna a delikvens állítólagos bűnét még egyszer beismerte és kijelentette: „hogy Luther tanai mellett hűségesen megmarad és inkább meghal, hogysen azoktól eltántorodnék“ — eltörték fölötte a pálcát.

Ezt a végső szomorú aktusát a vérbíróságnak nyomban kihirdették a nép előtt is.

A „szegény bűnösök“ harangja ismét megszólalt, a trombiták harsogtak: a halálos menet a verpad felé indult.

A magas verpad a vásártér közepén, a városház tornyával szemben volt felállítva, a vérbírói szék pedig feketé posztóval bevonva.

Herrgott János fölemelt fövel, nyugodtan lépett a vesztőpadra.

A bíró ezután megkérdezte, hogy van-e valami mondani valója?

— Igen! — mondá Herrgott — Szólni akarok!

— Csak röviden! — figyelmezteté őt a bíró.

Herrgott szeméit végigjártatva a kivégzésére egybegyűlt sokaságon, ezeket mondta búcsúzóul:

— Uram! Cselekedjél irgalmasságod szerint a te szolgáladdal! Megbocsátok mindazoknak, kik veszemre törtek, ártatlanul törvény elé vittek, megbocsátok a bírának is, a kik engem elítéltek... Isten véletek barátaim, jóakaróim és szeretett műtársaim! Hatalmas, igazságos és mindenható Isten! Világosítsd fel elméjét, szívé a mi herczegünknek, a ki hazánkban uralkodik és ítélkezik elevenek és holtak felett... Áraszd szét a te világszágodat ebben a tartományban, hogy ilyen igazságtalanság, mint a milyen velem történik, többé ne fordulhasson elő...

— Elég! — ordított a bíró.

Herrgott János elhallgatott.

Most az egyik bakó intett neki, hogy üljön le. Az elítélt leült, mire szeméit bekötötték, a hóhér pedig véres munkájához készülődött: a pallost kihúzta tokjából és a halálra ítélt mellé állt. Ezután a bíró egy intésére fel-emelte gyilkoló szerszámját, egyet suhintott és a másik pillanatban a hivatásának áldozatává lett Herrgott János lipcsei könyvnyomtató-mester és könyvárúsának a feje legurult a vesztőpadra...

A nép, mikor meglátta Herrgott vére ömlését, általános jaj-kiáltásban tört ki és ha a halálos ítélet exekucziójára kivonult zsoldosok: egy kapitány vezetése alatt lévő alabárdosok és lovasok a legnagyobb izgatottságban lévő népet hamarosan szét nem oszlatják, kimondhatatlan nagy baj támadt volna és a vérbírák ép bőrrel nem menekszene meg a vesztőhelyről.

Az alatt az idő alatt, míg Herrgott holttestét a verpadról levítették, hogy a Szent-Jakab-temető falán túl, akár csak egy gonosztevőt, az árokban eltemessék, a hóhérlegények, kellő asszisztencia mellett, betörték a vértanu házába, a hol a könyvnyomtató-műhely szigoruan átvizsgálták s vandál módra szétdúlták, a könyvesboltban talált értékes kéziratokat, nyomtatványokat pedig rakásra hányták, csomagokba kötözték, ezután a vásártérre kivitték és itt, hatalmas tüzet rakva, elégették...

Az „igazságos“ ítélet tehát hűségesen végre lett hajtva...

Befejezés.

Herrgott János kivégzése után nemsokára Uebelacker Justus is, Herrgott Máriának a jegyese, vértanuhalált szenvedett, több lipcsei polgárral egyetemben, a kik szintén Luther követői voltak.

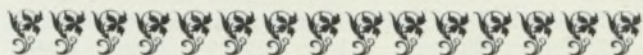
A Herrgott-féle könyvnyomtató-műhely személyzetének, ennek az „eretnekekkel czimboráló bandának“ sem volt ilyen szomorú körülmények közt további maradása. A

szedők ép úgy, mint a nyomók, vándorbottal a kezükben, kénytelenek voltak Lipcse városát elhagyni. A szedők közül többen Wittenbergába mentek és az egyetem hallgatóivá lettek. Ezekből derék lutheránus lelkészek és kitünő szónokok váltak.*

A Herrgott-családnál számos éven át női alkalmazott is volt. Muzsár volt a neve, születésére nézve pedig magyar.** Ezt az asszonyt azért, mert lutheránus*** vallásúnak mondotta magát, nyomban Herrgott János kivégzése után, a piacon megvesszőzték és a városból kiséprőzték...

Elbeszélésemnek a végén fel kell említenem, hogy olyan adatok és jegyzetek, a melyek a Herrgott-család fennmaradásáról némi felvilágosítást nyújtanának, ma már nem léteznek még — mondja forrásom — Lipcse város annalesaiban sem.

A vértanunak egyik unokájáról a szájhagyomány ugyan azt tartja, hogy ő is könyvnyomtató és könyvvarus volt Lipcseben, de hogy hol tartózkodnak, ha ugyan még léteznének, a Herrgott-család utódai és hogy miért hagyták el Lipcse városát, a könyvnyomtatás és könyvkereskedés „Eldorádóját“, erről mélységesen hallgat a krónika.

VEGYESEK.

Mellékleteink. I. mellékletünk a *Hornyánszky Viktor* cs. és kir. udvari könyvnyomdája által beküldött harántalakú, intenzív vörös alapon, dombornyomattal előállított saját nyomdai címlap, melynek szemlélése igaz élvezetet nyújt. Kiváló e szép munkánál úgy a rajz csínossága, mint a dombornyomás élessége, mely különösen emeli az egész munka becsét. Megemlítendőnek tartjuk, hogy a vörös alapot és a dombornyomást ugyanazon sajtón egyszerre nyomták. — II. mellékletünk *Székely és Illés* ungvári nyomdatulajdonosok által beküldött, magas, modern alakú meghívó, melynek lemezbe metszett kontúros keretdíszítémeny eléggé sikerültnek mondható, nemkülönben dícséretreméltó a tónus-irisz (kék-chamois), mely színek tiszta átvonulása az egész felületen gondos munkára vall. Általában egyike azon jobb nyomtatványoknak, melyek a vidék fejlődését és egyszerű, de helyes izlését bizonyítják.

Pályázat szakcikkre. Az „Illusztrációs művek tördeléséről és nyomásáról“ szóló szakcikk-pályázatunkra két pályamű érkezett be, melyek most vannak elbírálás alatt.

Kitüntetések. *Emökei Emich Gusztáv* kir. udv. tanácsost, a Budapesti könyv- és nyomdafőnökök egyesülete elnökét, Ő felsége a király újabban a Ferencz József-rend középkeresztjéhez a csillag adományozásával tüntette ki. — *Kösch Árpád*, jónévi eperjesi könyvnyomdatulajdonos, az ipar, kereskedelem és közművelődés terén szerzett érdemei elismeréséül a Ferencz József-rend lovagkeresztjével lett kitüntetve.

A Rigler-féle papírneműgyár részvénytársaságnak nemrégén tartott közgyűlésén bemutatott mult évi mérleg 57.816 korona veszteséggel zárult.

A Pallas irodalmi és nyomdai r. t. mult évi mérlegét 541.611 korona veszteséggel zárta, miután a követeléseknél 392.122, a befektetéseknél 10.773, a fölszerelések-

* „Luther nyájevezérekül könyvnyomtató-legényeket is rendelt, hogy förtelmes (!) irományait a nép közt felolvassák.“ (Lásd: *A Kath. Egyház Története*, pag. 66.)

** Lásd: *Der Erzähler*, pag. 258.

*** Luther követői e nevet 1519-ben vették fel (*Der Erzähler*, pag. 221).

nél 30.853 és a könyvkiadó üzletben 43.916 korona leirást kellett eszközölni.

Új nyomdák a vidéken. Rákos-Palotán *Simonovits Kornél* szaktárs nyitott új nyomdát. Gálszécsen pedig *Berkovits Rezső* szaktárs állított ilyet fel; végre Csaczán is nyílt nyomda, tulajdonosa *Braun Rezső* szaktárs.

A szegedi könyvnyomdászok e hó 17-én, a *nyitraiak* pedig 10-én rendeztek saját intézményeik javára mulatságot; az ezen alkalommal kibocsátott meghívók magukon hordják az előre való törekvés jellegét. A nyitrai meghívónál rontja a hatást a szöveg túlságos összeszorítása, a mit el lehetett volna kerülni, ha a dombormivű díszítémenyt másképpen alakították volna. Mindenesetre dícséretes, hogy vidéki nyomdánk most már mind sűrűbben igyekeznek újat és modernebb dolgokat produkálni; csak tovább ezzel az igyekezettel és rövid idő alatt látni fogjuk a haladás s tökéletesedés szép gyümölcseit. Megemlítjük még, hogy a szegedi meghívó az Engel-féle, a nyitrai pedig a Huszár-féle nyomdában készült.

A Magyar Könyvszemle idei I—II. füzete most jelent meg. A késleltetést a folyóirat szerkesztőváltása okozta; *dr. Schönherr Gyula*, ki kilencz éven át szerkesztette nagy sikerrel e közhasznú folyóiratot, visszalépett a szerkesztői tisztségtől, helyét *Kollányi Ferencz*, jaáki apát, nemzeti muzeumi ör foglalta el, mint segédszerkesztő pedig *dr. Esztogár László*, I. oszt. nemzeti muzeumi segédőr fog működni. Mindkettő elismert szaktekinetly bibliografiai téren. Erről fényes tanúságot tesz az előttünk fekvő duplafüzet. A legjelesebb szaktudósok egész sora lépett ebben sorompóba. Elsőként Mahler Ede cikkezik a Magyar Nemzeti Muzeumban levő egyiptomi papirusokról. Azután Varju Elemér ismerteti alaposan az egri érseki könyvtár. Schönherr Gyula pedig érdekes dolgokat mond el a bécsi udvari könyvtár miniatűr-kiállításáról. Hasonló érdekességgel bír Gyalui Farkas dolgozata, melyben elsőben bemutatja Huszár Gál eddig ismeretlen nyomtatványát (erről már lapunk mult évi szeptemberi számában megemlékeztünk); továbbá közöl Gyalui F. nagyon tanulságos okmányokat ifjabb Hochmeister Márton kolozsvári működéséről. Gyalui cikkének egyéb részei is figyelemre méltók. Ugyancsak sok hasznosat közölnek Fejérpataky László, Kropf László, Kiss István és Dézsi Lajos. Ezután Naményi Lajos fejezi be „A nagyváradi nyomdászát történetét“, melyből a mult évben jelent meg már három közlemény. E munkával érdemes gyarapodást nyert hazai szaktörténetünk. A magunk részéről legközelebbi számunkban fogunk e munkával bővebben foglalkozni. A vaskos füzet további tartalma szintily érdekes. A Szakirodalom rovatában behatóan és dícsérőleg lesz ismertetve a Magyar Nyomdászok Évkönyvének 1902. évfolyama. A füzet befejezését a hazai nyomdák 1901. évi jegyzéke képezi. Az egyes cikkeket sikerült műmellékletek és hasonmások kísérik. Mint látható, a Magyar Könyvszemle az új szerkesztők alatt is törekszik azt a magas nivót elfoglalni, melyre a visszalépett szerkesztő emelte. Előfizetési ára egész évre (négy füzet 24—26 ivnyi terjedelemben) 6 korona; könyvvarusi forgalomban 8 korona. Szakkönyvtárainknak melegen ajánljuk e ránk nézve is nagyfontosságú folyóírra való előfizetést.

Bécsben a *Zeit* című újság pályázatot irt ki nemrégén a lap fejére, melyre a kiírt végterminusig, július 1-éig, 257 pályamunka érkezett be 208 jelige alatt. E nagy számból azonban egyetlenegy pályamű sem elégítette ki a pályázatot kiírt szerkesztőséget; konstatáltuk mind egyiken valamely, a vállalat érdekeit kellőképen nem érvényesítő művészi, vagy technikai fogyatkozást, vagy a praktikus célzt tekintetbe nem vevő hiányt. Egy pálya-

munkát mégis érdekesítették arra, hogy a jelíges levélét felbontsák és beküldjék *Mayr János* bécsi mérnöknek, odaitélik a kitűzött pályadíjat, 500 koronát, azon kikötéssel azonban, hogy rajzát a szerkesztőség kívánsága szerint, a gyakorlati célnak megfelelőbben módosítsa s az ilykép vétethessék használatba.

Veleslavin Dániel **Ádámnak**, a jeles képzettségű cseh könyvnyomtatónak és művelődéstörténeti írónak. a Prága melletti Veleslavin helységben emléket állítottak. A leleplezési ünnepély június hó 8-án ment végbe nagy részvétel mellett. Az ünnepi beszédet a csehországi nyomdafőnökök egyesületének alelnöke, *Grégr Zd.* tartotta, ki hosszasan méltatta Veleslavin érdemeit. (Veleslavin szül. 1546-ban, † 1599. november 18-án.)

A berlini **F. M. Weilers Liberty Machine Works** gépgyári cég körlevélben tudomásul adja, hogy *Liberty* sajtói számára kézóvó-készüléket szerkesztett, melyet a

regőbb időben szállított sajtóin is lehet egyszerű szorító csavarok segítségével alkalmazni. A készülék áll a nyeregből (A), mely (B) kapcsoló rúddal ráerősítettik a tégelyre; a kapcsoló rúd két végén vezető nyílások vannak a nyereg részére. A tégely zárásánál a nyereg *a b* derékszögű végei megérintik a készülék oldalfalait és fölfelé tolják a nyeret, miáltal a nyomó keze tökéletes biztonságban működhetik. A készülék ára akármely nagyságú *Liberty* sajtóra nézve 20 márka darabonként.

A francia könyvészetnek nemrégén megjelent 1901. évi statisztikájából a következő adatokat vesszük át. E szerint megjelent a múlt évben Franciaországban: 2192 szépirodalmi tartalmú munka; 1414 nevelés- és oktatásügyi; 1351 történelmi, 1326 gyógytudományi, 853 vallási, 564 morál és politikai ügyi, 542 jogtudományi, 317 természettudományi, 316 katonai, tengerészeti és hajózási, 266 földrajzi, 241 idegen irodalomra vonatkozó, 160 bölcsész- és erkölcsstani, 150 szépművészeti, 139 iparművészeti, 119 földmívelési, 97 matematikai, 66 régi irodalomra vonatkozó, 38 titkos tudományokkal foglalkozó munka. A kisebb számú munkák egyéb tudományágakra szétoszlának.

A londoni szedőtársaság elhatározta, hogy tagjai évi egy sillinget fizessenek azon célra, hogy az ily módon begyűlt tőke a legközelebbi parlamenti választásoknál egy kebelükből felállítandó képviselőjelölt megválasztására szolgáljon, kinek feladata lenne a társaság tagjainak érdekeit védeni a parlamentben. A társaság jelenleg tizenegyezer tagot számlál, így tehát néhány esztendő múltán tekintélyes pénztöke föllött fog rendelkezni. Eddig csak egy betűszó van a parlamentben, Nannetti J. P. szaktárs, ki az irhoni munkaspártnak tagja.

Norvégiában a hosszantartó munkapangás miatt a nyomdászsegédek azzal a kérelemmel járultak a főnökök elé, hogy ezek a legközelebbi három esztendőben ne vegyenek föl tanoncokat, valamint hogy a főnökök is istápolják aránylagosan a foglalkozás nélküli segédeket.

Északamerikai nyomdász-statisztika. A washingtoni statisztikai hivatal most teszi közzé 1900-iki évről szóló kimutatását az Egyesült-Államok újságitudományának áttekintéséről, mely kimutatás a legcsekélyebb részletekbe menő gondos összeállításával érdemel figyelmet. Megtudjuk például azt e kimutatásból, hogy a nevezett esztendőben a 22.313 amerikai nyomda hány mázsa festéket használt el. Azt is kiszámították, hogy 625 millió kilogramm papiros lett elfogyasztva a nyomdáknak és hogy e számból 776

százalék esik a rotációssajtón előállított hirlapokra, míg a maradék könyvek és üzleti nyomtatványok előállítására szolgált. A nyomdák üzleti tőkéje 293 millió dollárra rugott, nyers bevételük pedig összesen 347 millió dollárt tett ki. A bevételből 50 százaléknál valamivel több a hirlapokra esik, felényivel az eladásból, felényivel pedig a hirdetésekkel kerülve ki. 1900-ban 25-féle különböző nyelvű újság jelent meg az Egyesült-Államokban, ezek között az angol nyelvűek 94 százalékkal szerepelnek. Átlag két amerikai lakosra esik egy-egy újságpéldány. Vannak tartományok, mint pl. New-York, New-Jersey és Pennsylvania, a hol az arány még kedvezőbb a hirlapokra nézve. New-York városában magában 58 napilap lát napvilágot, 29 reggel és ugyanannyi este. Ezek a lapok naponta 2,732.089 példányban nyomtatnak, minthogy pedig a városnak 3,437.000 lakója van, így öt-öt lakosra négy-négy hirlap jut, beleszámítva a csecsemőket és gyermekeket.

SZERKESZTŐI ÜZENET.

P. és Cz. uraknak Berlin. Kegyeskedjenek az Albert és Ille találományaikra vonatkozó leírást német nyelven megküldeni, hogy azt jövő számunkban bővebben ismertethessük. Üdvözlét!!

Németh Ferencz fényképész (IX., Bokréta-utca 23. sz.) a következő, igen mérsékelt árral készít fényképeket a Szakkör tagjai és családjai részére:

Vizit-fénykép...	6 db.	5 K,	12 db.	8 K.
Kis Makart	6 "	9 "	12 "	14 "
Kabinet	6 "	10 "	12 "	18 "
Makart	6 "	15 "	12 "	26 "

Megrendelés alkalmával mindig az utolsó havi nyugtával kell igazolni azt, hogy az illető a Szakkör tagja.

Erdélyi M. cs. és kir. udvari fényképész (Budapest, IV., Ujvilág-utca 2., a Kossuth Lajos-utca sarkán). Szakkörünk tagjainak fényképek készítésénél a következő kedvezményeket adja:

6 db. vizit fénykép	6 K,	12 db.	10 K.
6 " kis Makart	14 "	12 "	24 "
6 " kabinet	16 "	12 "	26 "
6 " Makart	20 "	12 "	36 "

A midőn e kedvezményt Körünk tagjainak figyelmébe ajánljuk, egyben tudomásul adjuk, hogy a tagság mindenkor az utolsó havi nyugtával igazolandó.

A krisztinavárosi szinkör igazgatója, **Krecsányi Ignác** úr, Körünk megkeresésére kedvezményes árú jegyeket bocsátott a tagok rendelkezésére.

Kedvezményes jegyárak:

Nagy páholy...	8 kor. — fil.	Körszék (I. és II. sor)	80 fil.
Zsölveszék	1 " 80 "	" (III. és IV. sor)	60 "
I. rendű zártzék	1 " 40 "	Karzati zártzék I. sor	80 "
II. " " " "	1 " 10 "	" " " " " " " "	többi " 70 "

A kedvezményes árú jegyek váltásához szükséges utalványok darabonként két filléért kaphatók: **Weinberger Dezső** (Franklin), **Lenkey Alajos** (Athenaeum), **Harsányi János** (Pesti részvénytudomány), **Schuster Ágoston** (Krammer), **Maksa Ágoston** (Egyetemnyi ny.), **Szalviák János** (Pallas), **Novitzky N. László** (anyaegylet) uraknál és **Rencsisovszky Ferencz** szakköri pénztárosnál (VIII., Népszínház-utca 51., I. em. 1.)

Felélős szerkesztő **Tanay József**. Főmunkatárs **Firtinger Károly**. Kiadótulajdonos a Könyvnyomdászok Szakköre.

JULIUS MÄSER (Lipcse) A Mäser-lemezek raktára.
magyarországi képviselője. TELEFON 62—79.

A szakközönség figyelmét teljes mértékben és
múltán felköltik a

Victoria-Werke A.-G., Nürnberg

czég által előállított

szalagnélküli könyvnyomtató gyorsajtók
és hengeres kézi gyorsajtói.

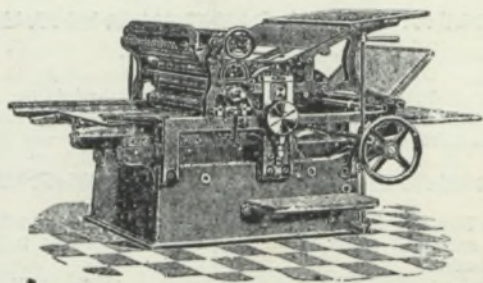
A ki gépeket akar vásárolni, tegye előbb elfogulatlan birálat tárgyává gyártmányainkat és hozassa meg magának a részünkre már eddig is kiállított fényes bizonyítványok sorozatát.

KÉPVISELŐNK:

KLEIN JÓZSEF

BUDAPEST, VI.,
Podmaniczky-utca 73.

Utóbbi elfogad megrendeléseket teljes
nyomdai felszerelésekre is, garantál-
ván annak pontos teljesítését.

WÖRNER J. ÉS TÁRSA

GÉPGYÁR ÉS VASÖNTÖDE, BUDAPEST.

Egyszerű gyorsajtók 2 vagy 4
festékdörzsölő hengerrel. Kétszint
nyomó gépek, 2 festékszerkezettel,
2 vagy 4 festékdörzsölő henger-
rel. Tégelynyomású gyorsajtók.
Önműködő készköszörülő-gépek.
= Csomagoló- és simító-sajtók. =

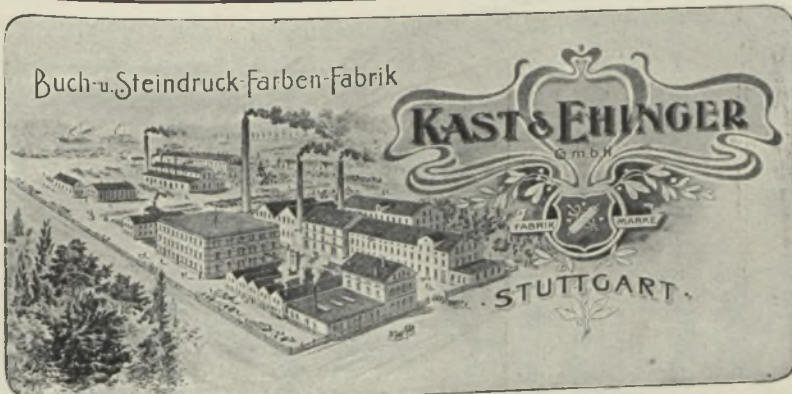
IRASZNÁLT GYORSSAJTÓK

alaposan kijavítva és átalakítva, jót-
állás mellett jutányos árért eladók.

Papírvágó- és papírfúró-gépek.
Aranyozó-, dombornomású- és
kivágó-sajtók. Könyvnyomdai kézi-
sajtók. Tömöntödei berendezések.
Könyvnyomdai gyorsajtók. Transz-
misszió-telepek. Hungária akczi-
denz-gyorsajtók.

KÖRFORGÁSÚ NYOMÓGÉPEK

újságok, könyvek és illusztrált mű-
vek egy- és többszínbeni nyomására,
tökéletesített tölcser- és körbenforgó
készhajtogatató készülékkel.

Gyári üzemünk felelőli valamennyi, a grafikai szakma számára **FESTÉKEK** szolgáló gyártását, elismert kiváló minőségben.

A cég minden kiállításon, melyen részt vett, ki lett tüntetve, így Párisban is 1900-ban a **grand prix-vel** és **két aranyéremmel**.

RAKTÁRAK AUSZTRIÁBAN
ÉS MAGYARORSZÁGBAN:

CARMINE HUGÓ
BÉCS, BUDAPEST ÉS PRAGA.

BÖLE
JÓZSEF
ASZTALOS M.

Van szerencsém tisztelettel értesíteni, hogy a **könyvnyomdai felszerelések** készítésére berendezett

Asztalos-műhelyemet

VIII., Vas-utca 7. sz., 10. ajtó alá helyezem. Szakmában számos éven át szerzett tapasztalataimnál fogva, mint eddig, úgy a jövőben is **főtörkövésem** lesz t. vevőimet mindenképen kielégíteni. Szükség esetén kérem a fentnevezett új czimemet használni.

Regálók s nyomdaiszekerények raktáromban mindig vannak.

Cs. és kir. szab.

HERMANETZI

papirgyár raktára

BUDAPEST

VI., Gyár-utca 64. szám.

Alapított 1829. évben.

Levél-, könyv-, karton-,
nyomda-, író-, rajz-,
boríték-, csomagoló-,
göngy-, itatós-,
szűrle- és min-
dennemű meri-
tett nyomda-
papirok.

MASOLO-,
SELYEM- ÉS
VIRÁGSELYEM-
PAPIROK.

Merített író-, okmány-
és könyvpapirok.
PAPIRZACSKÓGYÁR.
Mindennemű lemez stb.

SCHÖNTAG GYULA

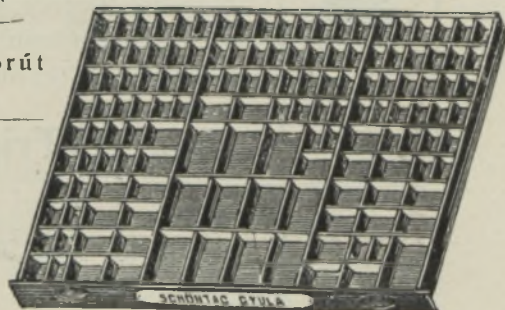
szakasztalos

BUDAPEST

VI., Váci-körút
51. szám.

Kis antika-
szekrény 3 frt.
Nagy szekrény
4 frt.

*
Árjegyzék ingyen
és bérmentve.

A kombinált
szedő- és soröntő-gép

TYPOGRAPH

FÖLÜLMUL MINDEN MÁS GÉPET!

**Alig több, mint két év
alatt föllállított:**

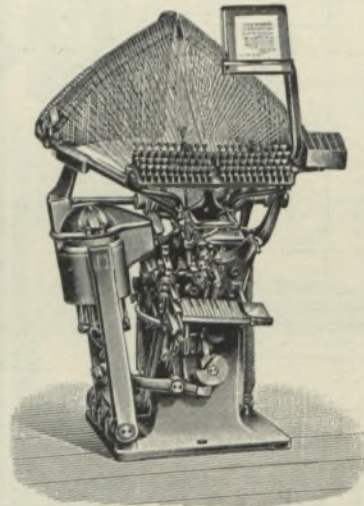
Bécsben: Bartelt Brunónál 1 gép, J. L. Bondi & Sohn cégénél 2, a Deutsche Zeitung-nál 4, a Deutsches Volksblatt-nál 8, Hornung B.-nél 2, Jasper Frigyes-nél 2 gép.

Budapesten: a Pallas r.-t. nyomdájában 1 gép, az Európa-nyomdában 3, a Belvárosi Könyvnyomdában 6 gép.

Gablonzban: Spiethoff Gusztávnál 1 gép.

Grácban: a Styria cs. kir. egyetemi nyomdában 12 gép.

Győrött: a Pannonia nyomdában 1 gép.

**Alig több, mint két év
alatt föllállított:**

Klagenfurtban: J. & R. Bertschingernél 1 gép.
Kuttenbergben: Solo Károlynál 1 gép.

Meranban: Pöltzelberger S.-nél 1 gép.

Prágában: a Politik könyvnyomdájában 3, az Únie könyv- és műnyomdában 3 gép.

Salzburg: Halauska's Wittwe & Eibhuber cégénél 2, Kiesel R.-nél 2 gép.

Troppauban: Drechsler Adolfnál 2 Strasilla Ágostnál 2 gép.

Zágrábban: a királyi horvát államnyomdában 3 gép.

A gép egyszerűségéről, jövedelmezőségéről és munkaképességéről való meggyőződés mind szélesebb körben terjed.

Magyarországon és Ausztriában
immár 63 ilyen gép működik.

További Typograph-gépek felállításáról most tárgyalunk. Prospektusokat, betűmintákat, bizonyítványokat stb. szívesen küld az ausztria-magyarországi főképviseelő:

Polacsek Frigyes, Wien, VI |1., Theobaldgasse 8.

REPRODUKÁLÓ-MŰINTÉZET

PHOTO-CZINKOGRAFIA

WOLLITZ

MANFRÉD

TELEFON 18-99

AUTOTYPIA
PHOTOTYPIA
+ GEMIGRAFIA
4-SZÍNŰ NYOMÁS
PHOTOLITOGRAFIA

BUDAPEST, VI. KIRÁLY UTCA 30.

Könyv- és könyomdai
festékgyár.

Wüste F.

Iroda és raktár:
BUDAPEST
VII., Akácza-utca 58. sz.

Gyárt: könyv- és könyomdák részére
való fekete és színes, valamint réz-
nyomáshoz szükséges mindennemű
és színű festékeket.

Hengeranyag- és kence-gyár.

CARMINE HUGÓ

GÉP- ÉS SZERSZÁMGYÁRA
BUDAPEST, IX., RÁKOS-U. 11.

FŐZLET ÉS GYÁR

BÉCS, VII., BURGGASSE 90.

A PÁRISI KIÁLLÍTÁSON GRAND
PRIX-VEL S KÉT ARANYÉREM-

MEL LETT KITÜNTETVE.

ALAPITTATOTT 1878. TELEFON 54—89.

A GRAFIKAI IPARÁGAK ÖSSZES
SZÜKSÉGLETEINEK RAKTÁRA.

NYOMDAFESTÉKEK, KENCZÉK ÉS
HENGERANYAG NAGY RAKTÁRA

KAST és EHINGER

G. M. B. H. STUTTGARTI ÉS
FEUERBACHI GYÁRAIBÓL.

KÉPVISELŐJE: KÖNIG ÉS BAUER, WÜRZBURG
HUGO KOCH, LIPCSE ○○○○
AUGUST FOMM, LIPCSE ○○○○
○○○○○○○○○○ CÉGEKNEK

ELSŐ MAGYAR

BETŰÖNTÖDE

RÉSZV.-TÁRSASÁG

BUDAPESTEN

VI., DESSEWFFY-UTCZA 32. SZ.

BÉLYEGZŐ-METSZÉS. ↓	TÖMÖNTÖDE. ↓ ↓ ↓
MECHANIKAI MŰHELY.	ÓLOMZÁR-GYÁRTÁS. ↓
GALVANOPLASZTIKA. ↓	RÉZLÉNYA-GYÁRTÁS. ↓

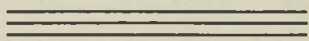
Egész nyomdai berendezések jutányosan és gyorsan foganatosíttatnak.

Dús raktárt tart magyar, német, horvát, szerb, román és bolgár ékezetű

KÖNYV- és CZÍMBETŰKBŐL,

Körzetekből, rézléniákból és kizárásokból,
továbbá a legkülönfélébb ékitményekből és egyéb nyomdai
főlszerelvényekből.

TELEFON 23—70. SZ.

ÚJDONSÁG
!! EGYETEMES TABELLA-ALAPZAT
Czettel és Bendtner szabadalma. ↓

- Nagy-Becserek**
Jokly Lipót.
Pleitz Fer. Pál utóda (dr. Brajjer L. és Mayer R.).
Grcsits I. (bérllő: Seprős Valter).
- Nagy-Enyed**
Nagyenyedi könyvnyomda és papírrártyagyár r.-t.
- Nagy-Kálló**
Sarkadi József.
- Nagy-Kanizsa**
Fischel Fülöp.
Krausz és Farkas.
Wajdics József.
Weisz L. és F.
- Nagy-Károly**
Róth Károly.
Sarkadi Nagy Zsigmond.
- Nagy-Káta**
Nagykátai és Monori könyvnyomda Nagy-Kátán (tul.: Molnár S.).
- Nagy-Kikinda**
Gujin V.
Pannonia ny.
Radák János.
- Nagy-Kőrös**
Bazsó Lajos.
Ottinger Kálmán.
- Nagy-Marton**
Gellis Henrik.
- Nagy-Mihály**
Landesmann B.
- Nagy-Röcze**
Büchler Béla.
- Nagy-Szalonta**
Liehermann Mór.
Reich Jakab.
- Nagy-Szeben**
Drotleff József.
Krafft W.
Reissenberger Adolf.
Tipografia r.-t.
Tipografia Archidiecesana.
- Nagy-Szécsény**
Glatstein A.
- Nagy-Szent-Miklós**
Wiener Náthán.
- Nagy-Szombat**
Fiebig József.
Goldmann Miksa.
Horovitz Adolf.
Reisz L.
Winter Zsigmond.
- Nagy-Szőllős**
Ugoceai közp. könyvny.
- Nagy-Tapolcsány**
Platzko Gyula.
Zhorelia Gyula
- Nagyvárad**
Ifj. Berger Sámuel.
Déry és Boros.
Freund Lajos és Társa.
Helyfi László.
Hönig I.
Láng József.
Laszky Ármán.
Neumann Vilmos.
Pauker Dániel.
Rákos Vilmos utóda.
Sonnenfeld Adolf.
Szent László-nyomda r.-t. (bérllő: Csávássy Gyula).
- Námesztő**
Schein M.
- Naszód**
Schwartz Mór.
- Német-Bogsán**
Rosner Adolf.
- Német-Palánka**
Kristofek József.
- Nezsider**
Horváth I.
- Nyírbátor**
Friedmann Lipót.
- Nyiregyháza**
Bessenyei ny.
Jóba Elek.
- Piringer János (tulajdonos: Özv. Piringer Jánosné).
Szabolcsi Hírlap nyomdája (tulajd.: Székely Imre).
- Nyitra**
Huszár István.
Iritzer Zsigmond.
Lówy Antal
Neugebauer Nándor.
Reicheles Lipót.
- Ó-Becse**
Lówy Lajos.
- Ó-Kanizsa**
Brück P. Pál.
Schwartz A.
- Oravicza**
Kehrer C.
Wunder Károly.
- Orosháza**
Pless N.
Veres Lajos.
- Orsova**
Handl József.
Orsovai könyvny. r.-t.
- Ó-Széplak**
Nyitravölgyi gazd. egyll. ny.
- Paks**
Rosenbaum Miksa E.
- Pancsova**
Jovanovics Testvérek.
Kohn Samu.
Viktória-nyomda.
Wittigschlager Károly.
- Pankota**
Ifj. Bod József.
- Pápa**
Goldberg Gyula.
Nobel Ármán.
Ref. főisk. nyomda.
Stern Rezső.
- Pásztó**
Schlesinger Mihály.
- Pécs**
Lyceumi nyomda.
Pécsi irod. és könyvny. r.-t.
Taizs József.
Wessely és Horváth.
- Pécska**
Ruber István.
- Perjámos**
Hungária-ny.
Pirkmayer Alajos.
- Petrozsény**
Figuli Antal.
- Pozsony**
Alkalay Adolf és fia.
Angermayer Károly.
Éder István.
Freistadt Mór.
Katholikus nyomda.
Natali M.
Preisak Öyöző utóda.
Westung. Grenzboten ny. (tul.: Simonyi Iván).
Wigand K. F.
- Pöstyén**
Gipsz H.
- Predmér**
Links M. utóda: Rosenzweig H.
- Putnok**
Gaermer Ignác.
- Püspök-Ladány**
Deutsch Izrael.
- Ráczeke**
Róde I.
- Rákospalota**
Csongrádi (Simonovics) Kornél.
Fischer és Deutsch
- Resicza**
Eisler József.
Hungaria-könyvnyomda.
- Rimaszombat**
Lévai Izsó.
Náray I. A.
Rábelly Miklós.
- Rozsnyó**
Kovács Mihály.
Sajóvidék nyomdája (tul.: Hermann I.).
- Rózsashegy**
Kohn József.
Salva Károly.
- Salgó-Tarján**
Friedler Ármán.
Pollacek József
- Sárbogárd**
Spitzer Jakab
- Sárvár**
Stanz János.
- S.-A.-Ujhely**
Hegyalja-könyvnyomda (tul.: Alexander Vilmos).
Landesmann M. és Társa.
Lówy Adolf.
Pannonia-nyomda (tul.: Jurcsó és Ocsaky).
Zemplén-nyomda (tulajd.: Ehler Gyula).
- Sárospatak**
Ev. ref. főiskola nyomdája (bérllő: Steinfeld Jenő).
- Segesvár**
Horeth Frigyes.
Jördens Testvérek.
- Selmeczbánya**
Joerges A. özv.
- Sepsi-Szent-György**
Jókai-nyomda r.-t.
Móricz István és Vojna J.
- Siklós**
Harangozó József.
Minerva-nyomda (tul.: Klein F.)
- Somorja**
Goldstein József.
- Sopron**
Berghöfer és Weisz.
Breiner E.
Petőfi-könyvnyomda (tul.: Zombor Géza).
Romwalter Alfréd.
Röttig Gusztáv.
Török és Kremszner.
Zollner és Ungár.
- Stájerlak**
Hollschütz F.
- Sümeg**
Horvát Gábor.
- Szabadka**
Bittermann József.
Braun Adolf.
Kladek István és Társa.
Krausz és Fischer.
Szabados Sándor.
- Szamos-Ujvár**
Auróra-nyomda (tulajd.: Todoran Andre).
Öör. kath. egyházmegyei nyomda.
- Szakolcza**
Neumann, Teszlik és Tsa.
- Szarvas**
Dolesch és Müller.
Sámuel Adolf.
Szikes Antal.
- Szász-Régen**
Burghardt Rezső.
Sebesch Károly.
- Szász-Sebes**
Stegmann János.
Winkler Lajos.
- Szászváros**
Minerva-nyomda r.-t.
Schäser A.
Szászvárosi könyvny. r.-t.
- Szatmár**
Litteczky Endre.
Morvai János.
Nagy Lajosné.
Pázmány-sajtó.
Weinberger Testvérek.
- Szeged**
Eendrényi Imre.
Eendrényi Lajos.
Engel Lajos.
Öönczi I. József.
Schulhof Károly.
Traub B. és Társa.
Várnay Lipót.
- Szeghalom**
Riegel Zoltán.
- Szegzárd**
Árva J.
Báter János.
Lengyel Pál.
Ujfalujs Lajos utóda: Molnár Mór.
- Székelyhid**
Kohn Sámuel.
- Székely-Keresztúr**
Szabó Testvérek.
- Székelyudvarhely**
Becsek D. Fia.
Betegh Pál.
- Székesfehérvár**
Debreceni Gyula.
Eisler Adolf.
Glück Mor.
Singer E.
Számmer Imre (tulajdonos: Heckenast Kálmán).
Számmer Kálmán.
Székesfeh. és Vidéke ny.
- Szempcz**
Fischer Nátháné.
- Szentes**
Kecskeméti Szabó Kálmán és Vajda Ernő.
Szentes és Vidéke ny.
Vajda Bálint utóda
- Szent-Endre**
Schwarz I.
- Szent-Gotthárd**
Wellisch Béla.
- Szenicz**
Bezsó János és Társa.
- Szepes-Váralja**
Buzás Dénes.
- Szered**
Schreiber Mór
- Szerencs**
Simon József.
- Szigetvár**
Corvina-nyomda.
Kozáry Ede.
- Szilkszó**
Blank Simon.
- Szilágy-Somlyó**
Bölöni Sándor.
Helmlich Weisz Katalin.
- Szill-Hadad**
Fein Sámuel.
- Szolnok**
Bakos István.
Fuchs Lipót és fia.
Fuchs Manó.
Hay és Grün (Várm. ny.).
Jász-Nagykún-Szolnok-megyei Lapok nyomdája (tul.: Vezéry Ödön).
Wachs Pál.
- Szombathely**
Bertalanffy József.
Egyházmegyei könyvny.
Gábréi Ágoston.
Seiler H. utóda: Szele és Breifeld.
- Tab**
Pfeifer Ignác.
- Tapolcza**
Lówy B.
- Tasnád.**
Lövinger L.
- Tata**
Engländer és Társa.
Nobel Adolf.
- Temesvár**
Csánád-egyházmegyei ny.
Csendes J.
Délmagyarors. könyvny.
Outenberg-ny.
Mangold Sándor.
Moravetz Gyula.
Stéger Ernő utóda.
Uhrmann Henrik.
Union-könyvnyomda (tul.: Steiner Ferencz).
Veres Sámuel.
- Tenke**
Maár L. Vilmos.
- Tisza-Füred**
Goldstein L.
- Tokaj**
Gestetner Adolf.
- Tolna**
Weltmann Ignác.
- Tolna-Tamási**
Jeruzsálem Ede.
- Torda**
Füssy és Sztupjár.
- Torna**
Rosenblüth Simon.
- Török-Kanizsa**
Brück P. Pál
- Török-Szent-Miklós**
Rubinstein Sándor.
- Trencsén**
Gansel Lipót.
Skarnitzl X. Fr.
- Turóc-Szent-Márton**
Gasparik J.
Magyar nyomda (tulajd.: özv. Moskóczy Ferenczné)
Turócszentmártoni nyomda r.-t.
- Új Arad**
Mayr Lajos.
- Újpest**
Fuchs Antal és József.
Krömer Alajos.
Salgó és Társa.
- Új-Verbász**
Pfiszer József.
- Újvidék**
Friedmann Samu.
Fuchs Emil és Társa.
Hirschenhauser Benő.
Hungária-ny.
Ivkovics György.
Miletics Szvetozár.
Popovics Testvérek.
- Ungvár**
Gellisz Miksa.
Jäger Bertalan.
Lévai Mór.
Székely és Illés.
Unio könyvnyomda
- Vác**
Kir. orsz. feigintézet ny.
Kohn Mór.
Mayer Sándor.
- Vág-Ujhely**
Brück Ignác.
Horovitz Adolf.
Löwysohn Manó.
Steinmann J.
- Veszeç**
Kehrer Béla.
Kirchner Ernő.
Veronits József.
- Veszprém**
Dunántúli ny.
Egyházmegyei könyvny.
Krausz A. Fia.
Népkarant nyomdája (tul.: Takáts Sz.).
Pósa Endre.
- Zala-Egerszeg**
Breisach Samu.
Özv. Tahy Rozália és tsa.
Unger Antal.
Vágó János.
- Zala-Szent-Grót**
Nagy Sándor.
- Zenta**
Beretka Imre.
Kabos Ármán.
Schwartz Sándor.
- Zilah**
Seres Samu.
- Zólyom**
Nádossy Testvérek.
Schlesinger Ignác.
Zólyom és vidéke ny.
- Zombor**
Bittermann Nándor és Fia.
Kollár József.
Oblát Károly.
- Zsolna**
Bel és Jelinek
Glassel Samu.
- Zsombolya**
Wunder Rezső.

Főraktár és iroda:
MÜLLER TESTVÉREK, Budapest, V., Súlyom-utca 13.

UNION
FOTOCZINKOGRAFIAI
MŰINTÉZET
BUDAPEST
VI. UJ-UTCA 57. sz.
MINDENMÉLY CLICHÉK ELKÉSZÍTÉSE
VALAMINT
KÜLÉS BELFÉNYKÉPFELVÉTEL ÉPÜLETEKRŐL
GYÁRAKRŐL, TÁRGYAKRŐL stb. ESZKÖZÖLTETIK
TELEFON: 295.

Államilag kedvezményezett első magyar
könyv- és könyomdai festékgár

KURZWEIL-JÁNOS ÉS TÁRSA

TELEFON
56-64.

47.004. és 53.406.
számú osztrák-magyar
szabadalmak.

GYÁR, IRODA ÉS RAKTÁR:

BUDAPEST
IX., Márton-utca 19.

Készít legjobb minőségű ujság-,
illusztráció-, mű-, díszmű- és
mindenféle színes és fekete fes-
tékeket, Patent gelatin-henger-
anyagot. **Szedősorzókat**, iga-
zitható feszítővel, szabad. saját
találmány. Bronzok, kenczék, ko-
romégetés.

KITŰN-
TETÉSEK:

Temesvár 1891. Philip-
popol 1892. Országos
Iparegyesület 1892.
Milleniumi kiállítás
Budapest 1896.

